

Ref KB 00

VÅR UPPGIFT EFTER RIO

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2014

National Library of Sweden

*Svensk handlingsplan inför
2000-talet*

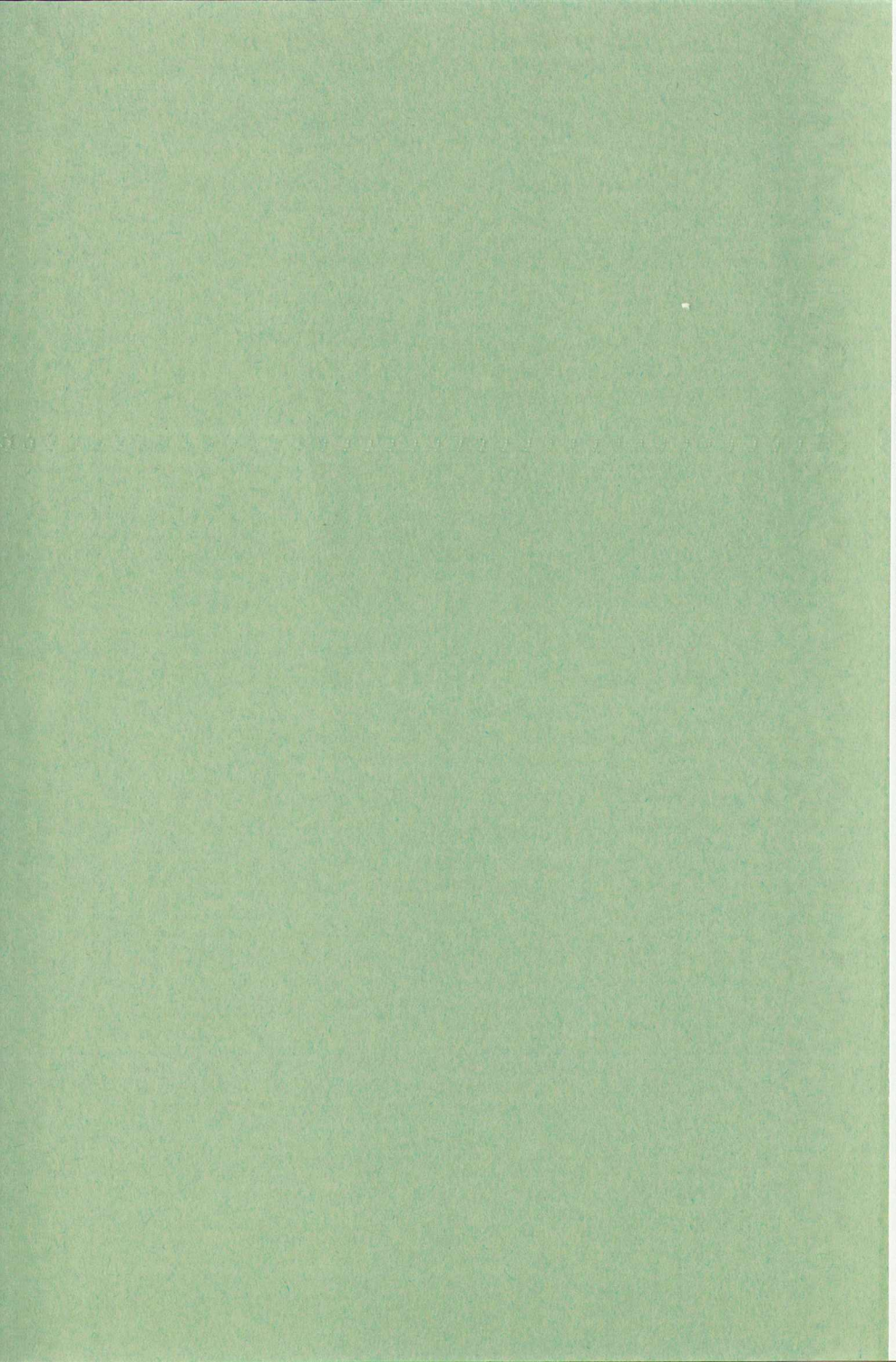
SOU 1992:104

VÅR UPPGIFT EFTER RIO

*Svensk handlingsplan inför
2000-talet*

Statens offentliga utredningar

1992:104

Miljö- och naturresursdepartementet

Vår uppgift efter Rio

Svensk handlingsplan inför 2000-talet

Rapport från Miljövårdsberedningen (Jo 1968:A)
Stockholm 1992

Very faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

[Handwritten signature]

Old
Mill
Cove

Innehåll

Inledning

Svensk handlingsplan för

<i>Energi</i>	5
<i>Transporter</i>	15
<i>Varor och kemikalier</i>	25
<i>Bistånd</i>	39
<i>Internationellt samarbete</i>	45
<i>Militären och miljön</i>	53
<i>Ekonomi och handel</i>	61
<i>Forskning och teknisk utveckling</i>	69
<i>Utbildning och inflytande</i>	79
<i>Biologisk mångfald och bioteknik</i>	93

Konferensens program

Inledning

FN:s konferens om miljö och utveckling, UNCED, hölls i juni 1992. Nu börjar arbetet med att förverkliga resultaten. Genom Rio-deklarationen har de deltagande länderna åtagit sig att långsiktigt sträva mot en hållbar utveckling. En utveckling som bygger på en anpassning till de naturliga kretsloppen. Detta har för första gången erkänts som ett långsiktigt mål för världen.

Rio-konferensens handlingsplan Agenda 21 är en vägvisare till att förverkliga detta. En övergång till hållbar utveckling måste i framtiden genomsyra och präglade alla delar av samhällets verksamhet.

Denna rapport utgår från Agenda 21 och Rio-deklarationen. Den utgör resultatet från 10 arbetsgrupper, som inom sina respektive ämnesområden utarbetat ett utkast till ett svenskt handlingsprogram för miljö och utveckling.

I grupperna har deltagit personer från många delar av det svenska samhället. De kom från departement, myndigheter, forskningsinstitutioner, näringsliv, kommuner, folkrörelser m.fl. De var alla där i egen kapacitet som idégivare till det fortsatta uppföljningsarbetet.

Rapporterna är ordföranderapporter men där de övriga i grupperna fått lämna kompletterande synpunkter. I de fall de inte är inarbetade i ordförandens rapport, finns de ändå med i slutrapporten "Vår uppgift efter Rio". Gruppernas sekreterare har i hög grad bidragit till slutresultatet. Ett enormt arbete har utförts. Många har på ett fantastiskt sätt gjort det möjligt att så snart efter Rio-konferensen ge en ny start för miljöarbetet i Sverige. Tack till er alla.

Gunnel Hedman
Kanslichef
Miljövårdsberedningen

Svensk handlingsplan för

Energi

Ordförande: Thomas B. Johansson
Sekreterare: Tomas Kåberger

Inledning

Energifrågorna behandlades av Rio-konferensen som relaterade till utveckling och miljö. Energifrågorna utgör en del av atmosfärsavsnittet i Agenda 21, kapitel 9: "Protection of the Atmosphere". Därtill kommer att flera allmänna principer naturligtvis har tillämpning inom området.

I Agenda 21 konstateras att det sätt på vilket mycket av världens energi nu utvinns och används inte är varaktigt hållbart med oförändrad teknik och om kvantiteten skulle öka avsevärt. Behovet av att begränsa emissioner av växthusgaser och andra ämnen leder i ökande grad till behov av förbättrad effektivitet i produktion, transmission, distribution och användning av energi, och en ökad användning av miljömässigt säkra och sunda energisystem, särskilt nya och förnybara energikällor.

Konkreta miljömål finns i de regionala konventioner om gränsöverskridande luftföroreningar som Sverige ratificerat och i klimatkonventionen. Enligt dessa skall, i korthet, utsläppen av svavel- och kväveoxider minska kraftigt och utsläppen av koldioxid inte öka. Därtill kommer att IPCC dragit slutsatsen att det för att stabilisera atmosfärens koncentration av koldioxid på nuvarande nivå krävs en omedelbar reduktion av de antropogena koldioxidutsläppen med minst 60%.

Energisystemet står inför en genomgripande omställning, både globalt och nationellt, om miljöförändringarna skall kunna hållas under kontroll och levnadsstandarden, främst i utvecklingsländerna, skall kunna förbättras. Omställningsbehovet utgår emellertid inte bara från miljöförhållandena, utan också från resurs- och säkerhetsfrågor, vilka påverkas både av resursernas fysiska begränsning och av fluktuerande politiska förhållanden.

Integrerade nationella handlingsprogram

Kraftfulla och uthålliga åtgärder behövs för att åstadkomma omställningen. Dessa förutsätter tydliga och koordinerade nationella handlingsprogram. Enskilda åtgärder räcker inte.

Nationella handlingsprogram bör innehålla och utgå från en analys av hur långt miljö- förbättrande åtgärder behöver drivas för att uppnå mål på miljöområdet. Analysen måste omfatta vilka förändringar, eller kombinationer av förändringar, som skulle kunna leda till att målen nås, och en analys av behovet av åtgärder från den offentliga sektorns sida

Vår uppgift efter Rio

som kan leda till att målen uppnås. En sådan miljösystemanalys är central för att identifiera tekniska, socio-ekonomiska och institutionella åtgärder för att på ett kostnadseffektivt sätt uppnå mål på miljöområdet. Behovet, utformningen och innehållet i nationella handlingsprogram måste diskuteras offentligt och förstås i samhället i stort.

En strategi kan utformas i tre steg:

i. De institutionella förhållandena (t ex de regler som styr aktörernas agerande på marknaden) måste leda till att miljömässigt riktiga tekniska lösningar väljs, inom ramen för vad teknik och ekonomi medger. Den grundläggande metoden för effektivisering av energianvändningen bör vara att utforma marknadens regler och villkor så att marknadskrafterna i största möjliga utsträckning verkar i denna riktning. Detta leder till behov av anpassning av ekonomiska och andra regler som påverkar marknadens aktörer så att utvecklingen tillräckligt beaktar mål på miljöområdet. Långsiktigt hållbara styrmedel grundade på tydliga och allmänt omfattade principer, och med viss resistens mot politiska svängningar, behöver utvecklas och användas.

På detta område behövs analyser på systemnivå av de tekniska möjligheternas samspel med samhället i stort, och analys av regelsystemets effekter på konsumtionsinriktning, teknikval mm, samt effekterna av förändringar i detta.

ii. De tekniska lösningarna måste finnas eller utvecklas. Detta leder till behov av förstärkt forskning och utveckling, i första hand beträffande effektiv energianvändning och förnybara energikällor. Utöver nuvarande verksamhetsinriktningar behövs särskilt analyser på systemnivå.

iii. Kostnaderna för de här intressanta åtgärderna måste vara tillräckligt låga för att marknadens aktörer skall utnyttja dem. Detta leder till behov av demonstrationer av ny teknik och till behov av insatser för att bygga upp initiala marknader så att produktionskostnaderna kan sänkas. Detta bör ske i nationell och internationell samverkan utgående från användarnas behov.

Några viktiga områden för åtgärder, som berör både effektivare användning av energi och förnybara energikällor, är:

1. Eliminera subsidier för energikällor som konkurrerar med förnybara energislag.
2. Prissättning på energi bör fullt ut innehålla produktions- och miljökostnader, t ex genom tillämpning av miljöskatter, så att

Vår uppgift efter Rio

energianvändaren får en riktig uppfattning om kostnaderna för energin. Utnyttjande av höga miljöskatter gör det möjligt att sänka andra skatter som påverkar ekonomin negativt. (jämför punkt 2, sid 15)

3. Eliminera institutionella och tekniska hinder mot export/import av elenergi. Möjligheter att sälja el till högre priser än vad det svenska marknaden erbjuder bör stimulera kraftindustrin till insatser både för kostnadseffektiv, ökad effektivitet i elanvändningen och till investeringar i ny elproduktion.

Effektivare energianvändning

Åtgärder för effektivare användning av energi kan göras både i befintliga apparater och anläggningar och i nya sådana.

i. effektivare energiomvandling, t ex i elproduktionsanläggningar

ii. effektivare transmission och distribution av energi

iii. effektivare slutlig användning av energi i befintliga anläggningar, genom åtgärder för bättre underhåll och drift, och utbyte av vissa komponenter.

iv. effektivare slutlig användning av energi i nya installationer, maskiner, byggnader och anläggningar, genom systematiskt utnyttjande av energieffektiv teknik. I takt med att beståndet av apparater och anläggningar förnyas resp utvidgas kan på detta sätt en effektivare energianvändning uppnås. Vid investeringar i nya anläggningar finns också möjligheter att genom införande av nya system för hur de önskade nyttigheterna erhålles göra betydande förbättringar, t ex inom transport- och återvinningsområdena.

Vad gäller i. och ii. ovan finns en i stort sett fungerande marknad. Inom områdena iii. och iv., som i Sverige erbjuder de kvantitativt helt dominerande möjligheterna till effektivisering av energianvändningen, är detta inte fallet, även om en del lovande verksamhet påbörjats. Några viktiga anledningar till att inte samma uppmärksamhet automatiskt riktas mot dessa möjligheter är att energikostnaden är liten för de enskilda användarna, att energieffektivitet sällan är en viktig konkurrensfaktor för apparattillverkarna och att priset på energi oftast inte avspeglar de totala kostnaderna för energin, d.v.s. samtliga direkta och indirekta kostnader, inklusive miljökostnader.

Arbetet med effektivisering av energianvändningen måste bedrivas inom alla de områden där energi används. Det nu löpande programmet

Vår uppgift efter Rio

för effektivare energianvändning omfattar sammanlagt 965 miljoner kronor under en femårs-period. Programmet skall utvärderas årligen och förslag till eventuella förändringar föreläggas riksdagen.

Hur långt olika åtgärder för effektivare energianvändning behöver drivas måste bedömas mot bakgrund av de övergripande målen på miljö- och energiområdena, och resultaten av den i samband med de nationella handlingsprogrammen gjorda miljösystemanalysen. Denna analys bör bl a belysa frågor om vilka åtgärder som är kostnadseffektiva.

För att få styrka och genomslag i åtgärderna krävs en stark och synlig central verksamhet, av det slag som Kansliet för effektivare energianvändning, för närvarande placerat inom NUTEK, bedriver. Denna verksamhet bör också omfatta en uppföljning och analys av den internationella utvecklingen på området. Det är viktigt att organisatoriskt hålla samman arbetet med effektivare energianvändning och ge den koppling till miljöfrågorna. En självständigt identifierbar verksamhet på myndighetsnivå härvidlag är också vanlig i ett Europa-perspektiv. Några områden för åtgärder:

1. Forskning, utveckling och demonstration (FUD), såväl i fråga om förstärkt forskning inom tekniksektorn som kraftig satsning på systemfrågor av olika slag och forskning kring de faktorer som påverkar betingelserna för införandet av ny, energieffektiv teknik.
2. Teknikupphandling. Upphandling av ny teknik med förbättrad energieffektivitet, som t ex demonstrerats för kylskåp och fönster av Kansliet för effektivare energianvändning, är en kraftfull metod att få fram nya tekniska lösningar på marknaden. Metoden leder både till att energianvändningen effektiviseras i Sverige och till att svensk industris konkurrenskraft förstärks, särskilt som motsvarande ambitioner att minska energisektorns miljöeffekter finns i de flesta länder.
3. Initiala marknader skapas bl a genom att engagera beställare i teknikupphandlingsprocessen.
4. Förändra marknadsbetingelserna så att marknadskrafterna leder till att möjligheterna till effektivare energianvändning utnyttjas, bl a genom att skapa bättre förutsättningar för energitjänstföretag. Distributionsföretag inom el- och värmeområdena kan här spela en stor roll, om deras villkor för den förändrade verksamhetsinriktning som då krävs blir bättre.

Vår uppgift efter Rio

5. Produkter skall märkas så att deras energianvändning framgår på ett tydligt och jämförbart sätt. Krav på detta kan t ex införas i konsumentlagstiftningen.
6. Energirådgivning för det stora antalet energianvändare vars energianvändning är alltför liten för att de skall kunna vända sig till kommersiella konsulter är viktig. Att sådan rådgivning ges av distributören kan utgöra ett villkor för koncession för distribution av ledningsbunden energi. Rådgivningen bör samordnas av den centrala verksamheten på energieffektiviseringsområdet, för att ge bättre kontakt med utvecklingen på området och bidra till trovärdigheten.
7. Privata och offentliga företags och organisationers verksamhet bör vara föremål för en årlig energirevision, i princip på samma sätt som en ekonomisk revision sker. Detta skulle leda till kunskap om och identifiering av åtgärder som är fördelaktiga att vidta ur respektive verksamhets synvinkel.
8. Utveckla och anta internationella standards för olika produkters energieffektivitet.

Förnybara energikällor

Dessa energikällor utnyttjar de energiflöden på jorden som binder samman den instrålade solenergin med värmestrålningen till rymden. Dessa energiflöden uppträder bl a som direkt och indirekt solstrålning, vindar, det hydrologiska kretsloppet, vågor och biomassa. Utvecklingen under 1980-talet, inom flera av de teknikområden som är av intresse i detta sammanhang, har lett till att teknik nu finns, eller befinner sig i avancerade utvecklingsstadier, för att utnyttja dessa energiflöden på ett ekonomiskt sätt. För Sveriges del, där vattenkraften bidrar med ca hälften av elproduktionen och bioenergin med ca 15% av den totala energitillförseln, finns de framtida möjligheterna främst i ett utvidgat utnyttjande av bioenergi, vindkraft och solvärme.

I det nuvarande energipolitiska programmet lämnas investeringsbidrag med 4000 kronor per kW eleffekt för kraftvärmeproduktion med biobränslen. Dessutom skall biobränslekommissionen inom en medelsram på 655 miljoner kronor lämna förslag till särskilda insatser för utveckling av biobränsleteknik. Investeringsstöd på 25% lämnas också till vindkraft- och solvärmeanläggningar. Inom jordbrukspolitikerna har möjligheten till

Vår uppgift efter Rio

omställningsstöd för energigrödsodling upphört och avsatta medel för investeringsstöd bokats fullt ut.

Några områden för åtgärder:

1. Miljöskatterna på CO₂, SO₂ och miljöavgiften på NO_x bör samtliga vara generella skatter som sätts på en sådan nivå att de nationella målen om utsläpps begränsningar nås. Skatterna skall för att vara effektiva tas ut konsekvent på alla nettokällor.

Ett konsekvent genomförande av miljöskatter enligt ovan undanröjer många oönskade konsekvenser av de nuvarande energiskatterna. T.ex. gynnar den nuvarande konstruktionen av miljöavgifter på NO_x nya förbränningsanläggningar gentemot utsläppsfria alternativ såsom solvärmeanläggningar.

Ändringar kan t.ex. analyseras och föreslås genom den nyligen tillsatta utredningen om teknisk översyn av energibeskattningen enligt regeringens direktiv 1992:80.

2. Riodeklarationens princip nummer 13 säger att stater skall utveckla nationella lagar gällande ansvaret för och kompensation till offren för föroreningar och andra miljöskador. Princip nummer 16 i samma deklaration säger att man skall sträva efter att främja integrering av miljökostnader och beakta principen att förorenaren betalar. Dessa principer bör tillämpas på alla energislag, så att en anläggningsinnehavare i princip har obegränsat ansvar, även vid större olyckor, och så att likställighet erhålles.

Innehavaren av energianläggningar bör åläggas att hålla försäkring eller annan ekonomisk garanti av en storlek som står i rimlig proportion till den maximala skada som kan uppkomma, t ex i samband med oljespill, dammbrott, eller en kärnkraftolycka.

3. Forskning, utveckling och demonstration (FUD), i nära samarbete med den privata sektorn, omfattande både teknik, system, och införandefrågor. Större demonstrationsprojekt bör kunna genomföras i samarbete med andra länder.

Förgasning av biobränsle är nyckeln till effektiv användning av bränslet via elproduktion, distribution som gas och användning som drivmedel. Satsningen på att föra förgasningstekniken till fullskalig demonstration är strategiskt av central betydelse. Denna bör ske omedelbart.

Vår uppgift efter Rio

4. Översyn av regelsystemet för elsektorn, i syfte att säkerställa att man vid nyinvesteringar utnyttjar de möjligheter som finns att använda förnybara energikällor.
5. Samordning mellan energipolitiken och skogs- och jordbrukspolitiken, så att Sveriges naturresurser på området utnyttjas på bästa sätt.
6. Förstärka och synliggöra nationella institutioner för att driva på utnyttjandet av förnybara energikällor.
7. Ur klimatsynvinkel är en viktig åtgärd att minska utsläppen av metan från bl a soptippar. Metangasen kan användas för el- och/eller värmeproduktion. Det bör undersökas om detta är ett område för teknikupphandling, eller om andra åtgärder behövs.
8. Förnybara energislag utnyttjas ibland effektivast i små anläggningar. Särskilt för småskalig elproduktion kan villkoren för tillgång till marknaden helt avgöras av den som behärskar elnäten. (Enligt Agenda 21, kapitel 9.12 punkt f, skall sådana hinder mot utnyttjandet av förnybara energikällor åtgärdas.)

Just nu inleds genom en ellagsutredning arbetet med att utveckla lagstiftningen på detta område. Utredaren kan enligt direktiven, och bör enligt Riokonferensen utforma förslag som garanterar företag som utvinner energi ur förnybara energikällor tillgång till marknaden på rimliga villkor, inklusive möjlighet att direkt sälja till slutlig användare. I det fall försäljning sker till elproducent bör priset sättas på basis av för denne undviken kostnad.

9. En framtida energibärare med stor potential är väte, producerad genom förgasning av biobränslen eller genom elektrolys där elenergin härstammar från förnybara energikällor. Energiforskningen bör omfatta studier av system och teknik där väte utnyttjas som energibärare.
10. Utveckling av nya bränsle/kraftsystem för fordon har en central betydelse, både inom energi- och transportsektorn. En intressant möjlighet som bör utvecklas genom demonstrationer och teknikupphandling är bränslecellsdrivna fordon med väte som bränsle. Vätet kan antingen medföras, eller erhållas i fordonet genom reformering av metanol, som kan framställas ur bioenergi. (Etanol erbjuder inte denna möjlighet). Övergång till ett sådant system innebär en kraftig minskning av emissionerna (till nära noll) och höjning av energieffektiviteten (mer än fördubbling).

Internationellt

Sverige bör inom det internationella samarbetet bl a

1. Verka för att ett system upprättas där en dialog sker mellan regeringar och myndigheter å ena sidan och internationell expertis å den andra i syfte att utveckla varje lands insatser för att utveckla ett varaktigt hållbart energisystem.
2. Verka för att likartade miljö-skatter/avgifter införs i flertalet länder för att motverka uppkomsten av konkurrensfördelar.
3. Vid det första mötet med den mellanstatliga förhandlingskommitten (INC) för klimatkonventionen, i december 1992, föreslå upprättandet av en arbetsgrupp för fortlöpande rapportering av nationellt vidtagna åtgärder för att begränsa klimatpåverkan där bl a åtgärder för främjande av energieffektivitet och förnybara energikällor skall behandlas.
4. Introducera den stora FN-studien med en teknikvärdering av förnybara energikällor som ett basdokument för behandlingen av teknikfrågor i den ovan föreslagna arbetsgruppen under klimatkonventionen. Studien bör också introduceras under höstens generalförsamling.
5. I ökande omfattning använda biståndsmedel som är tillgängliga för energisektorn för förnybara energikällor, utöver vattenkraft, och för energieffektivisering.
6. Verka för och ekonomiskt stödja forskning, undervisning och kapacitetsbyggande i utvecklingsländerna.
7. Verka för mätning och analys av de förnybara energiflödena, deras geografiska fördelning och möjligheterna att utnyttja dem för energiförsörjningen. Arbetet kan t ex utföras av World Meteorological Organization (WMO).
8. Verka för tillkomsten av starka internationella institutioner för att driva på arbetet med effektivare energianvändning och utnyttjande av förnybara energikällor och för att arbetet inom befintliga internationella organisationer och institutioner sker på ett integrerat och koordinerat sätt bl a inom Norden, Europa, FN (IPCC, WMO, EE-2000, GEE-21, expertgruppen för förnybar energi och energi för utveckling under ECOSOC, mm), IEA och Världsbanken (inkl ESMAP och GEF).

Vår uppgift efter Rio

Sverige bör därvid fortsätta att aktivt driva på, och bidra till finansieringen av åtgärder för ökad effektivitet i energianvändningen och för utnyttjandet av förnybara energikällor.

Ambitionsnivån härvidlag måste ses mot bakgrund av att målsättningarna i Agenda 21 kräver att det internationella samarbetet utvecklas och förstärks väsentligt. Den svenska kapaciteten att göra insatser av det här slaget behöver förstärkas avsevärt, både personellt och finansiellt.

• • •

Gruppens sammansättning:

Olle Björk, Näringsdepartementet – Birgit Bodlund, Vattenfall –
Sven-Olof Ericson, Vattenfall och Miljövårdsberedningen – Lennart Frisch,
Länstyrelsens miljövårdsenhet – Rolf Henriksson, Sydkraft – Thomas B. Johansson,
Lunds universitet och Miljövårdsberedningen – Tomas Käberger,
Naturskyddsföreningen – Thomas Levander, Miljö- och naturresursdepartementet –
Margareta Lieberg, Agroränsle – Jonas Olsson, Q2000/Ungdomar inför UNCED –
Margareta Wedborg, Göteborgs universitet – Ulla Weigelt, Miljö- och
naturresursdepartementet – Ejil Öfverholm, Närings- och teknikutvecklingsverket

Svensk handlingsplan för

Transporter

Ordförande: Peter Steen

Sekreterare: Tommy Månsson

Sammanfattning av förslagen:

1. Kommunerna har en viktig roll för att befrämja introduktion av miljöanpassade transportsystem, bl.a genom teknikupphandling. Dessutom krävs en konstruktiv samverkan, ett växelspel, mellan stat, kommuner och näringslivets aktörer och ett batteri av samverkande åtgärder, bl.a systemorienterad handläggning på den statliga nivån.
2. De ekonomiska styrmedlen behöver vidareutvecklas. Bl.a bör systemet med miljöklasser kompletteras med en klass med mer långtgående miljökrav (en "miljöklass 0"), snedvridande subventioner som förmånsbilssystemet avvecklas och kommunerna ges rätt att ta ut lokala bilavgifter.
3. Den biologiska mångfalden och stadsbilden påverkas av de flesta infrastrukturinvesteringar. Detta bör beaktas i ett tidigt planeringsskede. För detta fordras bl.a att Kommunikationsdepartementet, Vägverket och andra trafikverk utvecklar sin kompetens vad gäller biologisk mångfald och stadsbildafrågor.
4. Övergripande systemstudier krävs för att öka kunskapen om vad som påverkar transportbehoven liksom ökad forskning och utveckling för att ta fram nya miljövänliga transportsystem.
5. Sverige bör ta initiativ till ett regionalt storskaligt utvecklings- och demonstrationsprojekt för en biobränslebaserad drivmedelsmarknad för Östersjöregionen.
6. De svenska biståndsmyndigheterna bör ta tillvara alla möjligheter att stimulera framväxt av miljöanpassade transportsystem, inkluderande kollektivtrafik, i utvecklingsländer.

1. Transporter och miljö i Agenda 21.

I UNCED-processen och i slutdokumenten från Rio sorterades transportfrågorna (liksom energiområdet) in under rubriken "Protection of the Atmosphere" (Agenda 21, Chapter 9). Det innebar en fokusering på globala och regionala miljöeffekter (främst klimateffekter och ozonförtunning) orsakade av transportsektorn. Lokala miljöproblem som buller, hälsoeffekter, trängselpproblem m.m lämnades därmed i stort utanför diskussionerna.

I förhandlingsprocessen inför UNCED var Sverige den ledande nationen för att driva på att transportsektorns miljöproblem lyftes fram.

Vår uppgift efter Rio

Focuseringen på de globala atmosfärsfrågorna innebar dock en viss begränsning i möjligheterna att få konkreta och bindande åtaganden. Även om transporttexten i Agenda 21 blev vag så innebär den ändå en mycket tydlig markering av transportsektorns omfattande miljöproblem och om vikten av att man utvecklar och introducerar hållbara transportsystem.

Med tanke på att Sverige var en drivande kraft för att markera transportområdets betydelse för miljön har vi ett särskilt ansvar att vara tydliga och konkreta i vår uppföljning och visa på hur vi politiskt och praktiskt börjar genomföra systemförändringar. Ett viktigt tillfälle då vi kan visa på sådana omställningsåtgärder blir vid de regionala konferenser som avses genomföras.

2. Några utgångspunkter för våra förslag.

Som utgångspunkter för våra förslag till uppföljning av Rio har vi valt följande:

- Nationella åtgärder med anledning av UNCED bör hållas samman och genomföras så att de kan redovisas på en kommande regional konferens (som gissningsvis blir aktuell om ca 2 år).
- Nationella åtgärder bör inriktas på att hitta åtgärder som vi i Sverige kan vidta. Det innebär dock inte att vi ska utelämna samarbetet med andra industriländer och u-landssamarbetet. Här har Sverige en viktig roll och bör ta alla möjligheter att driva på. Men utgångspunkten för att få trovärdighet måste vara att vi i Sverige vågar och kan gå före och visa på konkreta vägar att lösa problem (Sverige som modell-land).
- Nationella åtgärder måste präglas av en systemsyn. Det innebär att alla transportslag och aktörer ska omfattas liksom deras interaktion och utbytbarhet. Ett långsiktigt perspektiv måste också anläggas men man måste ha klara operativa åtgärder.

En förklaring till den luddiga och otydliga texten i Agenda 21 är att man inte idag ser några klara enkla lösningar på transportsektorns problem. Det man sysslar med har främst karaktären av uppehållande försvar. Man försöker städa och förbättra lite här och var men man har inga hållbara lösningar i sikte inom en överskådlig tid. Långsiktiga åtgärder som forskning och utveckling har därmed stor betydelse.

Samtidigt får inte en sådan lite pessimistisk bedömning om framtiden leda till att man inte börjar vidtaga åtgärder idag. Självfallet

Vår uppgift efter Rio

måste det existerande systemet hela tiden förändras så att miljöstörningarna minskar.

Transportsektorn innehåller en stor mängd aktörer med olika mål och med olika miljöambitioner. För att få trovärdighet och uppslutning kring visionerna att utveckla ett miljöanpassat transportsystem krävs att alla dessa aktörer engageras i omställningen av transportsystemet och att alla parter samverkar.

Arbete med åtgärdsprogram för att minska trafikens miljöstörningar pågår på olika håll. Exempelvis kommer de olika trafikverken som sorterar under Kommunikationsdepartementet att under september månad redovisa miljörapporter med förslag till mål och åtgärder inom sina resp. områden och liksom Naturvårdsverket har i uppgift att föreslå åtgärdsprogram i sin redovisning av ett uppdrag rörande klimatfrågor.

Denna rapport gör inte anspråk på att täcka in alla typer av åtgärder och på en sådan detaljningsnivå som exempelvis myndigheternas rapporter. Vi har istället valt att lyfta fram ett antal områden som vi funnit intressanta och utvecklingsbara i ett mer långsiktigt och strategiskt perspektiv.

3. Kommunen som förändringsagent.

3.1 *Introduktion av miljöanpassade fordon*

Det finns idag teknik utvecklad som avsevärt skulle kunna minska transportsektorns miljöeffekter. Den behöver emellertid demonstreras i större skala innan den kan bli helt kommersiellt gångbar. Detta göres på ett bra sätt genom försök med fordonsflottor.

En viktig fråga vad gäller introduktion av miljövänlig teknik, och detta gäller inom alla områden, är vilken eller vilka aktörer som driver utvecklingen. Genom att miljöproblemen har karaktären av kollektiva effekter, dvs många drabbas av ett utsläpp, måste samhället gripa in för att miljöförbättringar skall komma till stånd. I många fall behövs dessutom systemlösningar vilka inte kan tas fram av enskilda industrier.

Eftersom en stor del av de totala utsläppen från vägtrafiken härrör från trafik i tätorter, har kommunernas aktiviteter stor betydelse även när det gäller de storskaliga effekterna av luftföroreningar. Kommunerna är dessutom i många fall lämpliga aktörer för att driva fram en miljövänlig utveckling, t.ex på transportområdet. Vissa av dem har problemet

Vår uppgift efter Rio

mycket tydligt, en närhet till medborgarna, kompetens och en systemsyn. De har därigenom tillräckliga drivkrafter för att lösa miljöproblem. Några av kommunerna kan ta på sig rollen att vara pionjärer och driva utvecklingen så att ett system eller en teknik blir kommersiell och att många av barnsjukdomarna blir eliminerade, samt att kostnadsbilden klarnar. Därefter kan införande i stor skala ske. För de system och tekniker där det finns ett nationellt intresse av utvecklingen är det naturligt och nödvändigt att staten deltar, t.ex med finansiellt stöd, men också genom anpassning av regelverket.

För att illustrera resonemanget kan följande konkreta exempel ges för att visa hur en "Riokommun" och staten kan samverka för att stimulera introduktion av miljöanpassade fordon (t.ex el-, gas- eller alkoholfordon både för person- och godstransporter).

Detta kan "Riokommunen" göra:

1. Genomför demonstrationsprojekt tillsammans med industri och energileverantörer. Med hjälp av erfarenheterna görs sedan teknikupphandling.
2. Stimulera på annat sätt, t.ex
 - gratis parkering för dessa fordon
 - VIP-parkeringsplatser i stadskärnan
 - miljözoner
 - bilpooler
 - undantag från vissa bilavgifter
 - ställa krav vid upphandling av kollektivtrafik men också vid bygg- och underhållstjänster (t.ex på miljövänliga transporter vid varuleveranser)
3. Garantera en viss marknad genom att se till att det köps ett visst antal fordon (kommunala och statliga förvaltningar och bolag och vissa privata företag).
4. Samarbeta med andra städer i Sverige, Norden eller andra områden för att bredda marknaden.

Detta kan staten göra:

1. Inför en miljöklass med mycket långtgående miljökrav ("miljöklass 0") och ge skattelättnader för denna klass (t.ex accisfrihet och kraftigt minskat förmånsvärde för de tjänstebilar som tillhör denna klass).

Vår uppgift efter Rio

2. Ge kommunerna rätt att införa miljözoner även för personbilar och lätta lastbilar (idag ger Vägtrafikkungörelsen en sådan möjlighet endast för tunga fordon).
3. Ge ekonomiskt stöd till de kommuner som tar på sig rollen att genomföra forsknings- och demonstrationsprojekt
4. Systemorienterad handläggning på den statliga nivån. I många fall ligger lösningarna på miljöproblem tvärs sektorsindelningen. Det är viktigt att man på departements- och myndighetsnivå är organiserade så att man kan underlätta sådana lösningar.

3.2 Kommunerna och infrastrukturen

Sambandet kollektivtrafik, infrastruktur och fysisk planering behöver beaktas bättre än vad som sker idag. På vissa delar behövs bättre kunskaper genom forskningsinsatser. Det finns dock ett antal åtgärder som direkt kan genomföras:

1. I städer av Stockholms, Göteborgs och Malmös storlek bör man utveckla kollektivtrafiksystem som är automatiska, lätta, småskaliga, turtäta och ej investeringstunga.
2. En aktiv markplanering som möjliggör ett bra underlag för kollektivtrafik.
3. Samarbete mellan trafikhuvudmän för att få fram en teknikutveckling för spårfordon som gör att prisnivån för fordon närmar sig bussarnas.
4. "Smörj" trafiksystemet med styrda trafiksignaler, som minimerar antalet stopp för såväl kollektivtrafik som biltrafik.
5. Finansiering:
 - ge kommunerna möjlighet att ta upp avgifter, t.ex bilavgifter
 - låt företagen vara med och betala kollektivtrafiken
 - kräv att företagen stimulerar samåkning och kollektivtrafikåkande (jfr Los Angeles)
6. Bygg trafikleder bara om de kompletteras med åtgärder som minskar störningar i känsliga områden (jfr Oslo) samt innebär genare vägar och jämnare trafikrytm.

3.3 Kommunerna och godstransporterna

Kommunerna kan tillsammans med aktörerna på transportområdet skapa en plattform för samarbete i syfte att effektivisera godshanteringen

inom resp. region. Det handlar också om att komma överens om att samarbeta för att miljöanpassa fordonen. Arbetet inleds med en kartläggning och analys av godsflödena. Kommunen kan också i samarbete med butiker och varudistributörer stimulera och ge förmåner till de som samdistribuerar.

4. Övergripande systemstudier – kan transportbehoven styras?

Det saknas grundläggande forskning som är tillämpbar för beslutsfattare om väsentliga drivkrafter bakom individers val av färdmedel och resmål. Därför blir olika styrmedel ineffektiva eller oprecisa.

Det finns faktorer som ur individens perspektiv framstår som rationella vid val av transport exempelvis:

- tidsfaktorn - upplevd tidsvinst
- komfortfaktorn - väderskydd, radio m.m
- den upplevda säkerhetsfaktorn
- revirfaktorn - bilen som symbol för trygghet och rumskänsla

En ökad förståelse för dessa och andra liknande faktorer behövs för att man skall kunna bedöma vad som styr samhällets transportbehov. Därför är det nödvändigt att staten stödjer systemorienterad forskning inom detta område.

Beslutsprocessen från politisk vision till introduktion i praktiken av styrmedel är komplicerad därför att politikerna i en demokrati skall vara känsliga och lyhörda för väljarnas vilja. Detta behöver beaktas vid utformningen av styrmedel om de skall bli effektiva.

5. Investera i infrastruktur - men gör det miljörätt!

Infrastrukturprojekt medför alltid någon form av miljöpåverkan. Ett beslutshjälpmedel som börjat tillämpas för att tydligare klarlägga denna miljöpåverkan är miljökonsekvensbeskrivningar, MKB. Kunskapen om sambanden mellan infrastruktur och miljön och den praktiska tillämpningen hos t.ex trafikverken är emellertid fortfarande begränsad. Konventionen om biologisk mångfald gör det viktigt med skydd av hotade arter. Därför måste skyddet av biologiskt värdefulla livsmiljöer ges en ökad tyngd, bl.a genom att föras in i de lagar och övriga

Vår uppgift efter Rio

regelverk som gäller nybyggnad av infrastruktur. Befintlig lagstiftning ger inte tillräckligt skydd.

Stadsbilsfrågor måste också ges större tyngd vid beslut om transportinfrastruktur. Infrastrukturinvesteringar får ej utvecklas och bedömas som isolerade ekonomiskt/tekniska projekt. De primära bedömningsgrunderna är dels vilka möjligheter de skapar för att utveckla stadsmiljön som helhet, dels vilka fördelar de skapar för stadens invånare. Detta ställer krav på olika discipliner och kommunala sektorer samverkan samt på nya metoder inom stadsbyggnad.

Den biologiska mångfalden och stadsbilden påverkas av de flesta infrastrukturinvesteringar. Genom att inse detta och ta nödvändiga hänsyn i ett tidigt planeringsskede finns stora möjligheter att bevara mångfalden. För att kunna göra detta fordras bl.a att Kommunikationsdepartementet, Vägverket och andra trafikverk utvecklar sin kompetens vad gäller biologisk mångfald och stadsbilsfrågor.

6. Östersjösamarbete kring ett miljöanpassat transportsystem.

Det svenska samarbetet med länderna kring Östersjön bör utvecklas och stödjas även inom transportområdet.

På kort sikt gäller det framförallt att få befintlig fordonspark i ett acceptabelt skick. Med enkla åtgärder som justering av förgasare m.m kan man begränsa miljöeffekterna på ett snabbt och kostnadseffektivt sätt.

Svenskt stöd kan innehålla olika former av informations- och utbildningsinsatser för att utveckla och stödja drift- och underhållsorganisationer. Det svenska stödet bör bl.a gå till att stödja ett nätverksbyggande som bygger på direkt institutionsamarbete mellan en svensk organisation och en organisation i något annat land. Exempel på sådana utvecklingsbara samarbeten är kommunalt vänortssamarbete som inkluderar ett stort antal svenska kommuner.

Många av städerna i de gamla öststaterna har en utbyggd kollektivtrafik som med relativt enkla medel kan förbättras avsevärt. De har också i många fall en fysisk struktur som är väl anpassad till kollektivtrafik. Förutsättningarna för en vidareutveckling av kollektivtrafiken är således goda. Ett stöd till kollektivtrafiken i dessa länder har en strategisk betydelse eftersom alternativet annars kan vara

Vår uppgift efter Rio

ett okontrollerat och snabbt ökande beroende av biltransporter. På kollektivtrafikens område borde också finnas goda förutsättningar att utveckla ett institutionssamarbete på sådant sätt som behandlats tidigare.

De åtgärder som hittills behandlats är alla av typ "uppehållande försvar" men som är nödvändiga för att skapa en effektivare resursanvändning. På längre sikt behövs emellertid helt andra lösningar vilka kräver forskning och utveckling. Ett strategiskt viktigt område där åtgärder kan behöva vidtas redan nu är drivmedelsmarknaden. Infrastrukturen för drivmedel är idag mycket rudimentär i de östra grannländerna och baserat på oljeleveranser från f.d Sovjet. Samtidigt har dessa länder en stor potential av egna biobränslen. Genom en samordnad regional storsatsning på biobränslen finns möjligheter att bygga upp en alternativ infrastruktur för drivmedel och att man därigenom hoppar över ett utvecklingssteg (s.k "leap-frogging"). Men om inget görs kommer troligen de stora internationella oljebolagen att styra uppbyggnaden av en drivmedelsinfrastruktur helt i enlighet med traditionell västerländsk standard.

Sverige bör ta initiativ till ett regionalt storskaligt utvecklings- och demonstrationsinriktat projekt för en biobränslebaserad drivmedelsmarknad för Östersjöregionen.

7. Miljöanpassade transportsystem i utvecklingsländer

Utvecklingsländerna har i mycket samma problem på transportområdet som de baltiska länderna som tidigare behandlats. På kort sikt gäller det liksom för dessa att få befintlig fordonspark i ett acceptabelt skick. Men det finns också stora skillnader.

Infrastrukturen i form av vägar, järnvägar, hamnar osv. är inte alls utvecklad i den takt som gäller för exempelvis länderna kring Östersjön. Det saknas också ofta fungerande kollektivtrafik liksom institutionella och organisatoriska system som är nödvändiga för att drift och underhåll ska fungera.

Med tanke på att fordon och transporter i någon form är en integrerad del i de flesta biståndsprojekt och att många u-länders fordonspark därmed är biståndsfinansierad finns en idag inte utnyttjad potential för utvecklingsbefrämjande åtgärder på detta område. Biståndsmyndigheterna bör analysera dessa möjligheter och utveckla en strategi för hur biståndsmedel kan användas för att stimulera framväxt

Vår uppgift efter Rio

av miljöanpassade transportsystem, inkluderande kollektivtrafik, i utvecklingsländer.

8. Övrigt smått& gott

Några ideer och förslag som kom fram i diskussionen dock utan att närmare penetreras:

- Krav på återvinning av fordon. Problemet bör dock ses som en "vanlig" produktfråga och inte som en transportfråga.
- En ökad användning av cykel bör stimuleras bl.a genom stöd till utveckling och användning av t.ex "allvädercyklar" och cyklar med enkla hjälpmotorer ("elmoppar") och till investeringar i cykelbanor m.m
- Sverige bör på alla sätt aktivt driva på det internationella arbetet med skärpningar av miljökraven för sjöfart och flyg.
- Miljökrav (som i praktiken innebär katalysatorkrav) bör snarast införas för bl.a fritidsbåtar och arbetsmaskiner.

Gruppens sammansättning:

Hans Bjur, Chalmers – Leif Blomqvist, Göteborgs stad – Nina Ekelund,
Statsrådsberedningen – Göran Friberg, Miljö- och naturresursdepartementet – Jan
Parmeby, Transportforskningsberedningen – Tommy Månsson,
Miljövårdsberedningen – Eva Nilsson, Vattenfall – Harald Perby,
Naturskyddsföreningen – Peter Steen, FOA och Miljövårdsberedningen – Emin
Tengström, Göteborgs universitet – Birger Wassenius, Göteborgs stad – Axel
Wenblad, Volvo

Svensk handlingsplan för

Varor och kemikalier

Ordförande: Björn Wallgren
Sekreterare: Håkan Nordin

Svensk handläggning för

1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2030

Vattn och källor

Handläggning för
1910-1920

Plattform för arbetet

Rapporten Varor som faror (DS 1992:58) avspeglar väl intentionerna i Agenda 21 (se bilaga) och hade en central plats i arbetet.

Fyra grundläggande behov för att åtgärda varuflödet angavs;

- Varan är farlig
- Dess framställning är farlig
- Varan är baserad på knappa resurser
- Varan tar plats i avfallsledet

Målet var att komma fram till förslag som angav en riktning och påbörjade en vandring mot ett bärkraftigt varuflödet i ett välfärdssamhälle. Tre huvudaktörer identifierades:

- Producent
- Konsument
- Politiker/Myndighet

Varuflödet strukturerades på följande sätt:

*Direkta utsläpp vid
själva användningen
ex: rengöringsmedel
och lösningsmedel*

*"Grå zon"
Produkter som
återfinns i båda
grupperna
ex: oljor*

*Problemen uppstår
när varan blir avfall
ex: datorer och
möbler*

Förslag till åtgärder har delats upp på de olika aktörerna.

Sammanfattningsvis har förslagen fyra målsättningar;

1. Göra produkter som ger utsläpp vid användningen "spillvänliga".
2. Minska resursuttaget och miljöpåverkan vid jungfrulig produktion genom ökad återvinning.
3. Skapa förståelse och fördjupad insikt om orsakssamband och miljöproblem med dagens varuflöde.
4. Prioritering av förslag som anger riktning (mot kretsloppet).

Producent

Förslag	Syfte
<p>Inför återtagningsansvar på några kapitalvaror. Till exempel datorer, skrivare, videos och TV-apparater. Bör gå att genomföra före 1995.</p>	<p>Att konkretisera producentansvaret samt genom ett pilotfall skaffa lärdom inför ett mer generellt utvidgat producentansvar</p>
<p>Utred förutsättningslöst problem och möjligheter med införande av råvarubeskattning</p>	<p>Att bringa klarhet i en fråga som blivit allt hetare och därigenom mer sakligt kunna bedöma detta styrinstruments relevans i miljöarbetet</p>
<p>Kraftigt differentierad taxa på olika typer av avfall kombinerat med en periodisk återkommande höjning av avfallsavgifterna med ex. vis 30% per år. Schaktmassor, bygg- och rivavfall o.dyl. bör inte läggas på tippor för hushållsavfall</p>	<p>Att ge piska resp. morot för att minska uppkomsten av farligt avfall respektive stimulera användningen av material som lätt går att återvinna. Att dessutom ge en långsiktig signal till inblandade aktörer</p>
<p>Kräv att varuproducerande industri samt huvudimportörer redovisar avfallsdeklarationer för sina produkter. En nedre omsättningsgräns bör sättas för vilka produkter som innefattas. Förslagsvis sammanställs informationen i en offentlig databas</p>	<p>Att initiera samt signalera till näringslivet att "tänka efter före"</p>
<p>Informationsöverföring och kunskapsuppbyggnad i små och medelstora företag. Bör kunna vara ett arbete för Nutek i samarbete med Företagarnas Riksförbund.</p>	<p>Att stärka miljöarbetet och påskynda miljöanpassningen i företag som ofta har begränsade resurser på miljöområdet</p>
<p>Inför "cut-off" kriterier med en periodiskt återkommande åtstramning Kemikalieinspektionen bör skyndsamt utarbeta cut-off kriterier för de största produktgrupperna på marknaden. Arbetet bör vara avslutat före sekelskiftet.</p>	<p>Att genom att sätta absoluta tak som periodiskt sänks för användningen av olika kemikalier. det ger en klar kompassriktning för industri, användare och importörer.</p>

Förklaring

Dagens varuflödet är utvecklat utan hänsyn till vad som händer efter användning. Detta måste förändras. En återtagningsplikt ger klara signaler om ansvar och att varan är i centrum. Samtidigt som det genom ett pilotförfarande ger möjlighet att inhämta erfarenhet. Även erfarenhet från det fungerande Bilfrag bör inhämtas innan uppstartning.

Råvaruskatter istället för arbetskraftskatter diskuteras allt flitigare i allt mer olika forum. Kan/bör råvaruskatter införas av ett enskilt land eller krävs internationell samordning? Hur skall det i så fall gå till? Vilka andra metoder är egentligen möjliga för att bromsa det skenande uttaget av ändliga råvaror? En utredning kan ge debatten friskt bränsle. Utredningens slutsatser påverkar framförallt kunskapen om vilka politiska vägar som finns och vad de ger respektive kostar

Det finns idag ingen ekonomisk motivation att hantera sopor på något nytt sätt. Det är viktigt att miljöfarligt avfall görs betydligt dyrare än idag samtidigt som återvinning av material uppmuntras genom lägre taxor på sorterat avfall. Taxorna får inte begränsas av den nuvarande kommunala självkostnadsprincipen.

Att varuproducenter tvingas att analysera vad som händer med deras produkt efter användning är troligtvis något av ett "Sesam öppna dig drag" från politiskt håll. Med ett mycket blygsamt krav tvingas varuproducenten att sätta sig in i vad valet av material och komplexitet innebär i avfallsledet. Samtidigt erhålls betydande mängder information som kan användas vid avfallsplanering i bland annat kommuner. Avfallsdeklarationen skall vara konkret och mycket kortfattad.

Miljöarbetet har under de senaste åren ökat i de större företagen och koncernerna. Samtidigt har ännu inte mycket hänt i små och medelstora företag. Detta är dåligt på flera sätt. T.ex. börjar stora företag ställa miljökrav på underleverantörer vilket snabbt kan göra miljöarbetet till en överlevnadsfråga för mindre företag. Att satsa på denna grupp företag ligger därför helt i linje med regeringens övriga politik mot de mindre företagen.

Ett sätt att styra upp en allt mer vildvuxen kemikalieutveckling. Genom att sätta ett tak på några få nyckelparametrar (giftighet, nedbrytbarhet och bioackumulerbarhet) som sänks vid i förväg angivna tidpunkter ges en entydig riktning till alla berörda. Systemet är enklare och klarare än nuvarande utbytesprincip som har en mera relativ karaktär. Det viktiga är att ge riktning, inte att vara allt för radikal i var nivån sätts. Det ger goda möjligheter att få acceptans i näringslivet.

Konsument

Förslag	Syfte
Stimulera, underlätta och dokumentera en miljöanpassad offentlig upphandling	Att genom en miljöanpassad offentlig upphandling visa vägen, stödja samt påskynda utvecklingen av en "grön marknad"
Ge riktat ekonomisk stöd till NGOs för arbete med miljömärkning, negativa listor och liknande konsumentinriktat opinions och upplysningsarbete	Att indirekt gynna försäljningen av miljöanpassade produkter
Avfallsdeklarationer på själva produkten	Att underlätta för konsumenten att hantera produkten rätt i avfallsledet samtidigt som producenten tvingas skylta med att produkten innehåller miljöfarliga komponenter
Snabb kunskapsuppbyggnad bland lärare gällande varors miljöpåverkan jmf. med punktkällor. (Tas upp i en annan grupp, men förtjänar ändå att poängteras))	Att skapa en gemensam problemuppfattning och medvetenhet för att bland annat kunna skapa förståelse för de åtgärder som enskilda, företag, organisationer och offentliga sektorn måste vidta.

Förklaring

Den offentliga upphandlingen omfattar miljardbelopp och är ett mycket konkret sätt att påverka marknadens aktörer som ger påtagliga positiva miljöeffekter

Miljörörelser och liknande organisationer åtnjuter stort förtroende hos allmänheten och kan agera smidigare (billigare) än vad en statlig miljömärkning kan. Dessutom kan miljörörelsen agera betydligt starkare och friare när det gäller till exempel "svarta listor" typ Värmlandslistan, vilket nästan är omöjligt för staten

Det finns idag bristfälligt med information om hantering av varor i avfallsledet. Kortsiktigt måste information till, men i längden är det orimligt att samhället tillhandahåller ett myller av konsumentvaror som kan ge ett otal miljöeffekter både vid användning och i avfallsledet. Deklarationen skall innehålla så lite som möjligt för att uppnå syftet. På sikt måste konsumentvaror bli spillvänliga

Det råder i stora delar i samhället en stor okunskap om varors miljöpåverkan vilket kan i vissa fall fungera som ett drivvagn mot förändring. Den klassiska miljövärden berör endast summariskt denna den viktigaste delen i miljöarbetet.

Politiker/myndighet

Förslag	Syfte
Förbättrad statistik gällande flödet av metaller och oljeprodukter genom samhällskroppen	Att lägga grunden för en måttstock för kretsloppsanpassning av samhället
Arbeta för att internationellt sprida principen om cut-off kriterier.	Att skapa förståelse och instrument för en internationell riskreduktion när det gäller kemikalieflödet
Internationellt försvar av vår utbytesregel	Att stärka utbytesregelns ställning såväl nationellt som internationellt
Kunskapen om varuflödets miljöpåverkan måste spridas. Det enkla första steget är att paketera om underlagen till rapporten "Varor som faror" till ett utbildningspaket för lärare, fackförbund och näringslivsorganisationer	Att öka förståelsen för varuflödets effekter på miljön samt skapa en gemensamt plattform att stå på inför det fortsatta miljöarbetet
Sprid OECD:s arbetsätt rörande kemikalier till FN	Att bidra till att stärka den globala kemikaliekontrollen och kemikaliekunskapen
Ge aktivt och snabbt stöd till uppbyggnad av en modern kemikaliekontroll i Baltikum och Polen	Att förhindra att kemikalier som vi har fasat ut eller håller på att fasa ut sprids till öst.

Förklaring

Grundstommen i dagens varuflöde är metaller, oljeprodukter och naturfibrer. Genom att känna "input och output" av några viktiga essentiella ämnen går det att sätta upp långsiktiga mål samt avläsa hur fattade beslut återverkar på kretsloppsanpassningen. Det går till exempel att varje år läsa av hur behovet av jungfruliga råvaror förändras.

Mycket i bland annat Agenda 21 behandlar management av kemikalier. På grund av det enorma flödet måste vi våga sätta några grundläggande kriterier i sjön. Cut-off kriterier är ett tydligt och absolut sätt att styra upp flödet utan att ha den totala kunskapen. Tre grundläggande parametrar bör vara med, giftighet, nedbrytbarhet och bioackumulerbarhet. De enkla parametrarna skulle kunna både städa upp samt ge riktning för produktutveckling genom att betydligt hårdare krav ställs för nya produkter.

Utbytesregeln representerar ett annorlunda hållning jmf. med EGs nuvarande regelverk för kemikalier. Om vi vill behålla den och sprida den vidare måste det ske med en medveten strategi

Trots att kunskapen bland experter ökar om varuflödets miljöpåverkan är kunskapen på en mycket låg nivå på många håll i samhället. Undersökningar har visat att människor tror att det är de stora skorstenarna som är problemet. Det samma på flera håll inom varuproducerande industri. De ser sina utsläpp men tänker inte på produkten som något miljöproblem. Ett mycket viktigt drag för att få förståelse och acceptans för kretsloppsanpassning

OECD delar idag effektivt upp det krävande kemikaliearbetet på olika länder medan FN arbetar utifrån sitt eget kontor.

De forna öststaterna använder betydligt mindre kemiska produkter jmf med till exempel Sverige. I och med murens fall finns en påtaglig risk att öststaterna kommer att öka sin kemikalieanvändning drastiskt. Ett mycket angeläget arbete för bland annat en renare Östersjö.

Några allmänna förhållningsätt och specifika förslag

Vid vår diskussion framkom ett flertal kloka saker som inte så lätt inordnar sig i ovan gjorda uppdelning. Här återges några utan inbördes rangordning.

- Det är viktigt att återvinning verkligen minskar råvaruttaget. Det finns i dag starka tendenser att försöka skapa nya marknader för det återvunna materialet vilket inte självklart minskar resursförbrukningen. Ett viktigt mått på återvinning är därför hur stor minskning av jungfruliga resurser återvinningen ger upphov till. Inom detta område ringer många varningssklockor.
- Vi måste våga agera på icke fullständigt underlag. Det är bättre att ha ungefär rätt än helt fel.
- Det bästa får inte blir det godas fiende.
- Låt inte rädsla för EG försämma klimatet för nya idéer och icke konventionella förslag. Även EG har stort behov för nya förslag och ingångar i miljöarbetet. Sverige och EG har allt att vinna på att vi har ett bra klimat för nya arbetssätt i miljöarbetet.
- Petroleumbaserade varor bör ersättas av biologiska varor så snart detta är möjligt. Det är t.ex. angeläget att snarast stoppa användningen av fossila sågkedjeoljor i skogsbruket. Det finns bra och nedbrytbara alternativ.
- Det är numera möjligt att köra även gamla bilar på blyfribensin. Förbjud därför snarast bly i all bensin.
- Sprid tumregeln om relationen 10-90 mellan skorsten och varuflöde.
- Det är mycket att göra och en lång vandring som skall påbörjas. Vi har därför ingen tid att förlora. Vi måste börja NU!
- Mycket kan göras innan den stora förändringen på allvar påverkar vår vardag.
- Vi har gott om kunskap. Det gäller nu att våga lägga om kursen och att samtidigt skapa en förståelse och ett förtroende för de beslut som tas.
- Det är viktigt att alla beslut om miljö och naturresurser bidrar till kretsloppsanpassning och förmår kommunicera ut en vision av ett bärkraftigt välfärdssamhälle.
- En idé är att göra en illustration över föreslagna åtgärder för att tydliggöra en riktningen mot kretsloppsanpassning samt kunna se hur

Vår uppgift efter Rio

samspelet olika delförslag är. Ett udda men förhållandevis viktigt inslag när miljöarbetet så påtagligt går in i en ny era.

Per Berg, Chalmers tekniska högskola – Elisabeth Helmerson, Mölnlycke AB – Mats Knapp, Greenpeace – Håkan Nordin, Nordkompassen – Siv Näslund, Miljö- och Naturresursdepartementet – Ragnar Olsson, Kooperativa Förbundet – Elsa Rosenblad, Chalmers tekniska högskola – Tomas Rydberg, Chalmers tekniska högskola – Anne-Marie Tillman, Chalmers tekniska högskola – Bo Wahlström, Kemikalieinspektionen – Björn Wallgren, Naturvårdsverket

Bilaga: Vad sa Rio om varor och kemikalier?

Varor och kemikalier är ett mycket vitt begrepp. Vid genomgång av Agenda 21 står det klart att varor går lite på "tvären" genom Agenda 21:s kapitel.

Det enda kapitel som direkt kan hänföras till varor är kapitel 4, Changing consumption patterns. Den säger bland annat följande:

- Att utveckla en bättre förståelse för konsumtionens roll och hur den kan förändras mot ett mera hållbart konsumtionsmönster.
- Att utveckla nya koncept för hållbar ekonomisk tillväxt och miljöanpassad prissättning av varor.
- För att åstadkomma en hållbar konsumtion kan reorientering av nuvarande produktion och konsumtion vara nödvändig.
- Att utveckla nationella planer för att stimulera en förändring mot en mera hållbar konsumtion.
- Att stimulera återvinning i såväl industriprocesser som på konsumentnivå.
- Att reducera avfallsintensiva förpackningar och att stimulera introduktionen av mera miljöanpassade produkter.
- Att föregå med gott exempel genom en miljöanpassad offentlig upphandling.

Kapitel 4 tar även upp behovet av utbildning och ökad medvetenhet. Detta tas mera detaljerat upp i kapitel 36 och kommer att vara fokus för gruppen om utbildning och inflytande.

Industri och företag

Agenda 21 har ett kapitel som behandlar industrin och andra företags roll för en hållbar utveckling. Industri och företagande är en viktig grundstomme i alla samhällen och har goda möjligheter att påverka miljön i en positiv riktning. I kapitlet står bl a följande:

- Att industri och andra företag såväl nationella som internationella skall erkänna miljöarbete/miljömanagement som en av sina viktigaste prioriteringar och av central betydelse för en hållbar utveckling.
- Att regeringar och företag måste förstärka sitt partnership i miljöfrågor.
- Att företag även skall räkna med sina möjligheter att påverka leverantörer och kunder.
- Att företag skall säkerhetsställa en ansvarsfull och etisk management av produkter.

Avfall

I de kapitel som behandlar avfallets miljöproblem är återkopplingen till själva varan stark bland annat poängteras behovet av att förändra konsumtionsmönster och att maximera miljöanpassad återanvändning och återvinning. En punkt som kan vara föremål för diskussion i kapitel 21 är punkten om att identifiera potentiella marknader för återvunna produkter. I en sådan skrivning finns risken att kretsloppsprincipen inte tillämpas genom att återvunna material konkurrerar på nya marknader och därigenom endast marginellt (eller inte alls) bidrar till att minska trycket på naturresurserna.

Kemikalier

Kemikalier och dess risker är ett krävande område med många kunskapshål att fylla. Det återspeglas i Agenda 21 som föreslår en hel del åtgärder för att skaffa ett bättre kunskapsunderlag. En större del av kapitel 19 behandlar management av kemikalier, vilket inkluderar harmonisering av klassificering och märkning, internationella riskvärderingar och studier, informationsutbyte och förstärka möjligheterna att stoppa illegal trafik av giftiga och farliga produkter.

En viktig punkt är den som behandlar etablerandet av riskreduktionsprogram. Vilket bland annat kan innebära:

Vår uppgift efter Rio

- att tillämpa försiktighetsprincipen.
- att genomföra livscykelanalyser för management av kemikalier.
- att stimulera användningen av "cleaner products".
- att använda ekonomiska styrmedel.
- att förbjuda eller avveckla farliga kemikalier som innebär en orimlig eller en ohanterbar risk för miljö eller hälsa.
- att förbjuda eller avveckla kemikalier som är giftiga, långlivade och bioackumulerbara och de som inte kan kontrolleras på ett acceptabelt sätt.
- att byta ut farliga kemikalier mot mindre farliga.

En viktig målsättning i kapitlet är att så långt det är möjligt skall alla länder till år 2000 ha nationella system för "miljöanpassat management" av kemikalier.

Svensk handlingsplan för

Bistånd

Ordförande: Anders Wijkman
Sekreterare: Gudrun Hubendick

1. Gruppens uppdrag

Gruppens uppdrag bestod i att med utgångspunkt från Riomötets agenda 21 formulera rekommendationer angående det svenska u-landsbiståndet. Diskussionerna spände dock över ett vidare fält och i det följande ges även en del synpunkter på Nord/Syd-frågor rent allmänt.

2. Utgångspunkter

Biståndets roll skall inte överdrivas. En rad faktorer påverkar u-ländernas förutsättningar till utveckling. U-ländernas stora skuldbörda samt de rådande reglerna för handelsutbyte mellan Nord och Syd är exempel på förhållanden som starkt hämmar möjligheterna till en positiv utveckling. U-ländernas egen politik på olika områden - samt allokeringen av resurser - har ävenledes en avgörande betydelse. Dock kan biståndet - rätt utformat - ha stor betydelse på strategiskt viktiga områden ("katalytisk effekt").

Miljömålet i den svenska biståndspolitik stämmer väl överens med Rio-konferensens tema och målsättning av och är en viktig utgångspunkt för planering, genomförande och utvärdering av det svenska biståndet.

Fattigdomskriteriet bör även i framtiden vara grundläggande för biståndets uttoning. Mer än hittills måste de fattigaste gruppernas utsatthet uppmärksammas vid planeringen av biståndsprojekt.

Det bör särskilt understrykas att av de miljöproblem som dominerar i u-landsperspektivet har flertalet sin orsak i fattigdom och underutveckling framförallt det ökade trycket på skogar, markområden samt vattenresurser.

För att skapa goda och uthålliga livsmiljöer måste biståndet planeras utifrån de skilda ländernas miljö och kultur. Observera att de system som utvecklats i Nord inte är automatiskt överförbara till Syd (p g a olika sociala och kulturella förhållanden, men också olika klimatbetingelser).

3. Rekommendationer från gruppen

Allmänt

Agenda 21 innehåller en rad rekommendationer om hur samhällena i Nord och Syd bör miljöanpassas. Betydande utrymme ägnas de fattiga ländernas situation - och behovet av natur- och miljöskyddsåtgärder

Vår uppgift efter Rio

där. Om framgång skall kunna nås i dessa avseende bl a med hjälp av biståndsinsatser - krävs att de rika länderna tar miljöanpassningen av de egna samhällena på allvar. Uppmaningarna till länderna i Syd om miljöanpassning blir inte trovärdig annars.

Ett konkret förslag för Sveriges del skulle vara att utarbeta en plan för ett hållbart Sverige (jfr "Sustainable Sweden") på 15-20 års sikt.

Riokonferensen gav alltför låg uppmärksamhet till den grundläggande kopplingen som föreligger mellan befolkningsutvecklingen å ena sidan och fattigdomen och de växande miljöproblemen å den andra sidan. Däremot uppmärksammades ojämlikheten i resursutnyttjandet. Befolkningsfrågan måste ägnas ökad uppmärksamhet. Samtidigt står det klart att om industriländernas förslag om åtgärder för att minska befolkningstillväxten skall få gehör, måste vi i gärning visa på vår vilja att förändra våra egna produktions- och konsumtionsmönster (jfr förslaget om "Sustainable Sweden").

En brist i agenda 21 är att begreppet "sustainability" ej ges en något-så-när konkret definition. Förslagen till åtgärder domineras av ansatser att "begränsa och kontrollera" olika typer av påverkan. En sådan politik räcker inte på lång sikt. Vad som oundgängligen måste till är en anpassning till kretsloppsprincipen - såväl vad avser utnyttjandet av naturresurserna som i teknosfären.

Kretsloppsmodellen måste vara riktpunkten för politikutformningen i både U- och I-land. Det gäller att göra en distinktion mellan tillväxtmålet och målet med en ekologiskt balanserad utveckling. Detta innebär bl a att uttag ur jordens lagerresurser (olja, malm etc) minimeras, att vi använder oss av flödande energi och att vi behandlar jordens naturliga fonder (mark, vatten etc) så att avkastningen i framtiden inte försvåras.

När det gäller biståndets allmänna inriktning, bör kunskapsuppbyggnad prioriteras. Det gäller särskilt områden som ekonomi/ekologi/miljö/management samt befolkning/fattigdom/miljö och hur dessa hänger samman. Det gäller såväl att stärka forskningskapaciteten som att ta vara på traditionell kunskap i u-länderna rörande utnyttjandet av naturresurserna.

Biståndet

Biståndsvolymen måste rimligen öka om Agenda 21 skall kunna uppfyllas. Samtidigt måste ökad uppmärksamhet ges åt kvalitetsaspekterna, d v s innehållet i biståndet. Av stor vikt är att biståndsmyndigheterna ges erforderliga personalresurser för att kunna åstadkomma biståndsinsatser av god kvalitet inom ramen för "hållbar utveckling".

Som särskilt viktiga områden, vid implementeringen av Agenda 21 framstår energi, transporter, naturresurshushållning samt vattenförsörjning.

Agenda 21 förutsätter en delvis ändrad sammansättning av biståndet - det krävs bl a en mera bestämd inriktning mot de fattigaste grupperna, vilket bör betyda en ökad satsning på småskalighet och decentralisering, något som i sin tur förutsätter ett mera personalintensivt bistånd.

De, som direkt berörs av biståndet, måste själva få vara med och utforma, påverka och ges möjlighet att ta ansvar för sin egen utveckling. Hållbar utveckling bygger på samverkan mellan individer och samhälle där ansvarsfördelningen måste klargöras och respekteras såväl nationellt, regionalt som av lokalsamhälle och individer. Biståndets roll, inkl det som är direkt miljöinriktat, är att stärka de processer som befämjar samverkan på lika villkor, vilket ofta innebär en inriktning mot den grupp som av olika skäl befinner sig i ett underläge (kunskapsbrist, resursbrist, brist på demokratisk beslutsstruktur nationellt eller lokalt, brist på lagstiftning etc) i ett visst skede.

Biståndet skall hjälpa till med kunskapsuppbyggnad och kunskapsförmedling (forskning och utbildning) - skolor och läromedel, bibliotek, lärarutbildning m m. Biståndsinsatserna måste vara uthålliga (15-20 år).

Vi förutsätter att en aktiv omprövning inte bara av nationella biståndsmyndigheter och internationella organ på området; i denna process kan frivilligorganisationerna spela en viktig roll både som förmedlare av bistånd och som kritiska granskare. Frivilligorganisationerna måste få resurser att kunna utveckla alternativa samhälls- och utvecklingsmodeller.

Vår uppgift efter Rio

Ansträngningarna att åstadkomma en måluppfyllelse i enlighet med agenda 21 på hemmaplan bör kopplas till aktiva svenska insatser inom de multilaterala organisationerna t ex GEF.

Sverige bör uppmuntra Syd/Syd-samarbetet liksom det samarbete som kommit igång på miljöområdet i Öst- och Centraleuropa.

Under diskussionen framfördes även förslag om att den svenska regeringen borde ta initiativ till särskilda workshops kring teman såsom:

- Handel/miljö
- Teknik-samarbete Nord/Syd
- Skuldskrisen

Erik Arrhenius, Stockholms universitet och Miljövårdsberedningen – Gunilla Björklund, FN-92 sekretariatet – Anders Boheman, Miljö- och naturresursdepartementet – Marika Fahlén, BITS (Beredning för internationellt tekniskt och ekonomiskt samarbete) – Gudrun Hubendick, Naturskyddsföreningen – Lars Franklin, Utrikesdepartementet – Jöran Fries, Lantbruksuniversitetet – Torsten Hedberg, Chalmers Tekniska Högskola – Lars Ove Ljungberg, Kyrkornas U-Forum – Mats Segnestam, SIDA (Swedish International Development Authority) – Erik Skoglund, Kungliga Tekniska Högskolan – Kåre Wahlberg, SEED (Solidarity for Equality, Ecology and Development) – Anders Wijkman, SAREC (Swedish Agency for Research Cooperation) och Miljövårdsberedningen

*"Ett paradys på jorden är Gotska Sandön,
Östersjöns pärla, en av Sveriges skönaste klenoder.
Men man måste vara en sund människa
för att förstå den.*

*Man måste kunna älska och njuta och arbeta – och
vilka högre uppgifter äro givna åt människors barn."*

Albert Engström

Svensk handlingsplan för

Internationellt samarbete

Ordförande: Henning Rodhe
Sekreterare: Johanna Pivén

A. Inledning

Sveriges roll i det internationella miljösamarbetet har länge varit pådrivande. Vi bör fortsätta att ha en hög ambitionsnivå. Ett aktivt internationellt engagemang får dock aldrig vara en ursäkt för bristfälligt nationellt agerande.

Rio-konferensens uppföljning ger anledning till många initiativ. Arbetsgruppen har naturligtvis inte kunnat prestera ett heltäckande handlingsprogram. Förslagen måste ses endast som idéskisser. Tiden har inte medgett utarbetandet av färdiga förslag.

Den följande sammanställningen är gjord av Henning Rodhe och Johanna Pivén på grundval av diskussionerna i gruppen. Sammanställningen innehåller även punkter där det inte råde total samstämmighet i gruppen.

B. Stärk det internationella samarbetet och biståndet

1. Bistånds- och miljösamarbetet med Östersjöstaterna måste få tydligare organisation i Sverige. Detta gäller t ex ansvarsfördelningen mellan Beredningen för Internationellt Tekniskt-Ekonomiskt Samarbete (BITS), Statens Naturvårdverk (SNV), Östeuropasekretariatet (ÖSEK) m fl organisationer. Med tanke på att miljöåtgärder i dessa länder också kan ge märkbara förbättringar i Sveriges miljö är det viktigt att SNV, som har ett huvudansvar här, deltar i samarbetet.
2. HELCOM-arbetet för att förbättra Östersjöns miljö behöver fler vitamininjektioner. Ett tänkbart sätt är att skapa ett nätverk av existerande institutioner kring Östersjön med uppgift att främja åtgärder baserade på en aktuell utvärdering av forskningsläget, tekniska renings- och finansieringsmöjligheter.
3. Stöd bör ges till det samarbete som utvecklingsländerna själva har etablerat. Ekonomiskt eller annat stöd till Syd-centret i Genève bör övervägas. Speciellt viktigt är syd-syd samarbete inom utbildning, forskning och folkrörelsearbete.
4. Utred möjligheten att skärpa de internationella förutsättningarna för tillsyn av internationella avtal på miljö- och utvecklingsområden och eventuellt även sanktioner vid brott mot avtalen. Kommissionen för hållbar utveckling kan spela en roll på området.

Vår uppgift efter Rio

5. Ett hundratal folkrörelserepresentanter följde förberedelsearbetet inför Rio-konferensen. Dessa hade stor inverkan på de beslut som fattades. Agenda 21 ger folkrörelserna en omfattande uppgift. De svenska folkrörelserna bör ges i uppdrag att överväga hur och med vilka resurser folkrörelserna kan uppfylla förväntningarna Agenda 21 ställer på dem.

C. Intensifiera det politiska arbetet med försurningsproblemen

6. Prioritera försurningsproblemet. Trots hittills gjorda ansträngningar (jf konventionen om gränsöverskridande luftföroreningar med svavel- och kväveprotokollen) vilka lett till en viss minskning av svavelnedfallet över Sverige, förvärras försurning av jordar och många sjöar. Kvävebelastningen har också fortsatt att öka. Här behövs krafttag på högsta politiska nivå för att gå vidare mot acceptabla belastningsnivåer. Situationen i Östeuropa måste särskilt beaktas. Det starka intresse Sverige har i att minska svavelnedfallet bör motivera intensiva bilaterala påtryckningar på länderna i norra Europa och EG.

7. Försurningsproblem har nu börjat uppträda i andra delar av världen än Europa och Nordamerika, framför allt i Kina. Inom något årtionde kan problemet komma att bli allvarligt även i regioner som Sydostasien (Thailand) och Sydamerika (Brasilien). Erfarenheterna från arbetet inom ECE bör erbjudas dessa regioner - inte minst när det gäller monitorverksamhet - för ett förberedande konventionsarbete.

D. Följ upp konventionsarbetet

Klimat

8. Inom några år blir det förhandlingar inom klimatkonventionen om tydligare åtaganden för reduktioner av utsläppen av växthusgaser. Inför dessa förhandlingar bör omgående en svensk politik utformas som gör det möjligt för oss att driva på utvecklingen. Vi bör också söka påverka andra länder att i god tid utforma sin politik så att det går att komma vidare. Vi måste också föra en framsynt nationell politik som gör ett aktivt internationellt agerande trovärdigt. Regeringen måste redovisa hur koldioxidutsläppen skall stabiliseras på 1990 års nivå, nationellt eller tillsammans med andra länder (ev genom "bubblor"). Gemensamma mål och åtgärder kräver aktiva förhandlingsinsatser gentemot

Vår uppgift efter Rio

samarbetsländerna. Åtgärder mot andra växthusgaser, t ex metan och dikväveoxid, får inte glömmas bort.

9. Målet för åtgärder mot klimatförändringar måste klargöras. Detta är inte enbart en naturvetenskaplig fråga utan kräver också bedömningar om samhällets anpassningsförmåga till och motståndskraft mot klimatförändringar.

10. Utvecklingsländernas deltagande i arbetet med klimatfrågan bör stödjas. Inte minst viktigt är det att det skapas en vetenskaplig kunskapsbas i sydländer. Stimulera forskare från Syd att utarbeta gemensamma vetenskapliga ståndpunkter.

11. Ett initiativ bör tas till sektorsvisa studier, som komplement till landsstudierna, av växthuspåverkan. Kraftindustrin kan vara ett lämpligt område för en sådan studie.

12. Den svenska koldioxidskatten bör marknadsföras mer aktivt internationellt. Det gäller särskilt gentemot USA, Japan och EG.

Skydd av atmosfärozonlagret

13. Trots att goda resultat uppnåtts när det gäller minskning av utsläpp av ozonförstörande gaser är problemet ännu ej löst. Vi kan fortfarande väsentligt minska risken för att ozonförstöringen ska öka oacceptabelt under de kommande 10-15 åren (innan en återhämtning förväntas börja) genom att kräva förbud också mot F-22 och andra föreningar som ännu ej täcks av Montrealprotokollet.

Biologisk mångfald

14. Ett initiativ bör tas till en vetenskaplig utvärdering av hoten mot den biologiska mångfalden, liknande den som tillsattes inför förhandlingarna om klimatkonventionen (IPCC). Ett bra vetenskapligt underlag med bred acceptans i den internationella forskarvärlden är en nödvändig förutsättning för att de politiska förhandlingarna om åtgärder ska bli verkningfulla. Det är viktigt att vetenskapsmännen bakom en sådan utvärdering har regeringarnas fulla förtroende. Liknande institutioner bör övervägas även på andra områden.

Vår uppgift efter Rio

Torra områden

15. Ökenspridningskonventionen behöver få en tydligare vetenskaplig motivering. Ändra namnet till t ex "konventionen om vattenbalans och markanvändning i torra områden".

Vatten

16. I många flodområden i tredje världen hotar konflikter om knappa och förorenade vattentillgångar. Problemets akuta karaktär betonades nyligen i ett uttalande ("Dublin Statement") från 500 regeringsutsedda experter vid International Conference on Water and Environment, Dublin, Januari 1992. Samarbetet mellan länderna inom de olika avrinningsområdena går trögt. Bara ett avtal har slutits men många fler behövs. Större satsningar behövs för att få till stånd sådana avtal. En global ramkonvention skulle kunna skynda på arbetet och lyfta upp vattenfrågan på den politiska dagordningen i FN. Ett första steg vore en vetenskaplig utvärdering av färskvattenfrågan som underlag för handlingsinriktade konventioner för olika flodområden och eventuellt en global ramkonvention. Utvärderingen bör omfatta såväl tillgången som kvaliteten på vatten samt kopplingen till markförstöring, klimatändringar mm. Den svenska delegationen bör ta upp denna fråga vid miljöstyrelsens möte i vår.

Toxiska ämnen

17. Överväg om det kan vara motiverat att skapa en global konvention mot spridning av spårmetaller och persistenta toxiska ämnen i miljön.

E. Ta hänsyn i det ekonomiska samarbetet

18. De internationella finansinstitutionerna har fått mycket kritik för sin bristande kompetens om och intresse för miljö- och socioekonomiska frågor. UNCED bör därför aktivt följas upp i styrelserna för Världsbanken, de regionala utvecklingsbankerna och Internationella Valutafonden. Miljö- och Naturresursdepartementet bör vara delaktig i besluten när det gäller Sveriges agerande i dessa styrelser. Representanterna som skickas till möten bör vara väl insatta i Rio-konferensens resultat.

Vår uppgift efter Rio

19. Se till att miljökonsekvensanalyser görs av internationella avtal. Det gäller inte minst de avtal som ytligt sett inte handlar speciellt om miljön, t ex det allmänna frihandelsavtalet (GATT) och Europeiska energistadgan.

20. Folkrörelsernas insyn och inflytande i Världsbanken (inkl Globala Miljöfaciliteten), de regionala utvecklingsbankerna, GATT och UNCTAD bör kraftigt stärkas. I den mån svenska förhandlingsdelegationer sänds till dessa fora bör representanter från folkrörelserna bjudas. Resurser behövs för att folkrörelsen aktivt ska kunna följa, debattera och påverka verksamheten i dessa organ. Regeringen bör dessutom verka för att andra länders folkrörelser, främst från u-länderna, får ökad insyn i besluten.

F. Integrera miljö- och utvecklingssamarbetet

21. Den integrering av miljö- och utvecklingsarbete som Agenda 21 uppmanar till, bör även gälla på hemmaplan. Samarbetet mellan SIDA och Naturvårdsverket bör förbättras. T ex bör SNVs expertis i större utsträckning än nu användas vid miljökonsekvensanalys av biståndsprojekt.

Gruppens sammansättning:

Kaj Andersson, Göteborgs stad – Henrik von Arnold, Västsvenska handelskammaren – Charles Berkow, SEED – Ingela Blomberg, Statsrådsberedningen – Svante Bodin, Miljö- och naturresursdepartementet – Mats Engström, Sveriges Delegation vid EG – Lars Kristoferson, The Stockholm Environment Institute – Stellan Kronvall, FN 92-sekretariatet – Alf Landervik, Göteborgs stad – Lars-Gunnar Larsson, Industriförbundet – Måns Lönnroth, Svenska Ambassaden i Bonn – Kirsten Mortensen, Naturvårdsverket – Thomas Palme, Utrikesdepartementet – Catharina Peters, Miljö- och naturresursdepartementet – Johanna Pivén, Miljövårdsberedningen – Henning Rodhe, Stockholms universitet och Miljövårdsberedningen

Kompletterande synpunkter

Internationellt samarbete måste i framtiden bygga på en bredare grund än bilaterala överenskommelser eller initiering av konventioner. Därför bör ett antal internationella "koordineringscentra" etableras. Dessa centra bör ha kunskap om övergripande intressen, mål, konventioner

Vår uppgift efter Rio

och prioriteringar. Koordineringscentrat kan fungera som sammanhållande länk för olika projekt initierade av enskilda, organisationer, myndigheter, förvaltningar, och näringsliv. I stället för att bygga upp nya strukturer bör uppgiften som koordinatör ges till och resurser ställas till förfogande för redan existerande organisationer.

(Henrik von Arnold)

Göteborg

*Från höjden där jag står
syns icke ängars fägring,
och ingen fager lund
ger mig ett vänligt smil.
Men över fältens dis
står bergen som i hägring
från ås till ås jag ser
och räknar mil vid mil.(...)*

*Hell dig, du stolta stad
vid älven utan like!
Hel dig, du karga kust,
där framtidsdrömmar gro!
Hell, sjöport och portal
i gamla Göta Rike!
Hell, idogheters nejd,
där djärva sjömän bo!*

Event Taube

Svensk handlingsplan för

Militären och miljön

Ordförande: Gunhild Beckman
Sekreterare: Jan Prawitz

Inledning

När miljöförstöring och miljöskydd diskuterats har det i allmänhet varit det civila samhällets påverkan på miljön som avsetts. Det militära berördes knappast under lång tid. Lagar och förordningar tog främst sikte på civil verksamhet och civila risker. Skälen härtill har främst varit två. Dels är militär verksamhet omgärdad av mycket sekretess och därför svårare att diskutera. Dels har miljöintressena, i varje fall underförstått, ställts mot nationernas högsta intressen: deras säkerhet och försvar.

På senare år har dock en ändring skett. Man har börjat diskutera även den militära sektorn. Debatten har gällt tre huvudfrågor, som ofta blandats ihop men som bör hållas väl isär.

1. Den ena gäller den militära verksamheten och dess påverkan på miljön samt tänkbara åtgärder för att begränsa skadliga konsekvenser.
2. Det andra gäller hur militär personal och utrustning skall kunna användas i arbetet med att skydda miljön utanför försvarssektorn, både nationellt och internationellt.
3. Den tredje gäller möjligheten att de belopp, som genom de minskade krigsriskerna kan frigöras genom nedrustning, tillförs miljöskyddsverksamhet.

Sådana frågor ter sig självfallet olika i olika länder. Här skall främst svenska möjligheter beröras.

Militär verksamhet i Sverige.

Inledningsvis konstaterade arbetsgruppen att krigshandlingar får svårare konsekvenser för miljön än de flesta andra mänskliga verksamheter samt att begränsning av skador på miljön vid militär verksamhet i själva verket har praktiserats länge i Sverige, även om man i regel kallat åtgärderna något annat. Man har hållit höstmanövrar sedan skörden bärgats; man har strävat efter att ta hänsyn till skogen vid militära övningar; örlogsfartygen har minskat farten i trånga sund och lägsta flyghöjder är föreskrivna.

Den 15 september presenterade Överbefälhavaren en samlad redovisning av vad man inom försvarsmakten gör för att skydda miljön i samband med att årets programplan överlämnades till Regeringen. Redovisningen behandlar bl a

Vår uppgift efter Rio

- pågående arbete för att undvika negativa miljökonsekvenser av militär verksamhet,
 - inriktningen av det fortsatta miljöarbetet inom olika verksamhetsområden, bland annat verksamheten vid skjutfält och övningsområden, avfallsfrågor samt hanteringen av miljöfarliga ämnen, olja och drivmedel,
 - förslag om hur destruktion av överbliven försvarsmateriel, såsom ammunition, kan bli mer effektiv och miljövänlig,
 - behovet av och möjligheterna till återställning efter militär verksamhet, samt
 - förslag till en övergripande miljöpolicy för försvarsmakten.
- ÖB redovisar också hur civila myndigheters krav (t.ex. civila luftfartens krav på isfria banor, avisningsmöjligheter m.m.) medför miljökonsekvenser som delvis belastar försvarsmakten. Militär verksamhet har ej samma behov av t.ex. isfria banor, avisningsmöjligheter m.m. som den civila flygtrafiken.

ÖB konstaterar i sitt förslag till miljöpolicy att "det övergripande målet för försvarsmakten är att vara krigsavhållande och därmed undvika den katastrofala miljöförstöring som ett krig medför". Han aviserar vidare att en "försvarets miljöberedning" skall inrättas för att ett samlat grepp skall kunna tas på försvarets miljöskyddsfrågor. En årlig försvarets miljökonferens skall vidare genomföras. Miljöskyddet inom försvaret skall successivt förbättras genom utbildning och teknisk utveckling.

Arbetsgruppen konstaterade att i princip gäller samma regler och skyldigheter beträffande miljöskydd vid militär verksamhet som inom andra samhällssektorer. Undantag förekommer emellertid p.g.a. den militära verksamhetens särskilda natur. I vissa fall har militär verksamhet även gynnat miljön. T.ex. är den biologiska mångfalden väl utvecklad på skjutfält, där trycket från människor är starkt reducerat.

Efter diskussion föreslår gruppen att

- Militär verksamhet bör bedömas och behandlas enligt samma normer som annan verksamhet vad gäller miljöförstöring och miljöskydd. Speciellt bör försvarsmakten bära kostnaderna för miljöskador inom sin verksamhet i fred på samma sätt som andra samhällssektorer; t.ex. beträffande flygbränsle.

Vår uppgift efter Rio

- ÖBs redovisade miljöarbete bör läggas till grund för ett särskilt reglemente - en Grön Bok - för försvarsmaktens miljöbestämmelser; efter finsk förebild.
- Miljökonsekvenser, även långsiktiga, bör beaktas vid upphandling av militär materiel. Bl a bör möjligheterna att säkerhetsställa en "miljövänlig" avveckling beaktas.
- En tanke framfördes att något militärt förband skulle ges i uppgift att särskilt arbeta med miljöfrågor. Om försöket utföll väl kunde det utvidgas till andra förband.

Medverkan utanför försvarssektorn.

När det gäller att hjälpa till med civilt miljöskydd finns en tradition inom försvarsmakten. Främst har sådan medverkan aktualiserats vid katastrofsituationer. Exempel är militär hjälp vid skogsbränder. Men även på detta område är tiden mogen för ett mer systematiskt grepp.

Efter ett svenskt initiativ presenterade FNs generalsekreterare 1991 en översiktlig rapport i ämnet, avsedd som underlag för en internationell debatt. Rapporten ger dock knappast upplysning om vad ett enskilt land, t.ex. Sverige, bör göra i detta avseende.

Rapporten rekommenderar i stället att medlemsstaterna

- inventerar både sina miljöskyddsbehov och de militära resurser, som skulle vara lämpliga att använda; och
- bedömer vilka militära resurser, som skulle kunna ställas till FNs eller andra internationella organisationers förfogande för miljöskyddsverksamhet temporärt, som "stand-by" eller permanent för att medverka i internationella aktioner i händelse av katastrofer.

FN-rapporten pekar särskilt på att ett organiserat utbyte av relevanta data från de nationella militära spanings- och övervakningssystemen skulle vara värdefullt för att ge en kontinuerlig och samlad bild av miljöläget i olika delar av världen.

- Efter diskussion i gruppen konstaterades att Sverige snarast borde göra en sådan kartläggning, som FN-rapporten rekommenderar. Utredningen måste baseras på kompetens om både miljöskydd och militära förhållanden och skulle kunna uppdras åt Försvarets Forskningsanstalt eller åt en statlig enmansutredare.

En tanke framfördes att militära förband, som p.g.a. världsläget har blivit nedläggningshotade, skulle kunna behållas med en del av sin

Vår uppgift efter Rio

militära kompetens för att arbeta med miljöskydd - "green helmets" - för att senare kunna "återmilitariseras", om världsutvecklingen skulle göra detta önskvärt. Det ansågs dock knappast lämpligt att sådana förband skulle ingå i försvarsmakten under sin gröna basker period. Eventuellt kunde tjänstgöring i sådant förband erbjudas värnpliktiga i vapenfri tjänst.

Ett förverkligande av den internationella dimensionen kräver att olika rättsliga problem blir lösta. Att sända svensk trupp och värnpliktig personal utomlands kan i regel inte göras. Att uppträda med trupp i uniform utomlands reser en rad folkrättsliga problem. Det enklaste tycks vara att militär personal som frivilligt låter sig engageras för miljöarbete utomlands i FNs eller annans regi, tar tjänstledigt, engageras av t.ex. Räddningsverket och uppträder civila utomlands. Möjligheter för militär personal att få tjänstledigt för sådana engagemang synes tillfredsställande.

Medverkan i verksamhet utomlands, som p.g.a. förhållandena skall kräva militärt skydd för miljöskyddspersonalen, bör undvikas.

- Det är mot denna bakgrund som FN-rapportens andra rekommendation bör utredas och besvaras.

Sverige kan inte ensamt skapa FN-insatser. Det är angeläget att många stater inventerar sina möjligheter. Ett sätt att åstadkomma detta är att FNs generalförsamling uppmanar medlemsländerna därtill.

- Som ursprunglig initiativtagare till generalsekreterarens rapport är det Sveriges sak att lägga förslag härom, t.ex. vid höstens session av FNs generalförsamling.

Säkerhets- och försvarspolitiska aspekter.

Utomlands har förts en debatt om att besparingar i försvarskostnader, som kan motiveras med förbättrat världsläge och minskade militära hot ("peace dividends"), skulle helt eller delvis tas i anspråk för miljöskyddsändamål. I Sverige är detta inte aktuellt, i varje fall inte i dagsläget. Visserligen minskar antalet förband i den svenska försvarsmakten. Men samtidigt ökar budgetramen för försvaret. Några medel frigörs således inte.

Det nya världsläget, som medfört att militära hot mot Sverige nu är nedtonade, har samtidigt medfört att andra hot, t.ex. miljöhot, relativt sett har fått större betydelse. Man bör därför diskutera om det finns

Vår uppgift efter Rio

miljöhot i vår omgivning, som måste betraktas som så allvarliga, att de har säkerhetspolitisk dimension. Vid gruppens diskussion nämndes som exempel kärnvapenproven på Novaya Zemlja, dumpade kemiska stridsmedel i Östersjön, och kärnreaktorolyckor typ Chernobyl.

Det konstaterades att Sveriges nuvarande säkerhetspolitiska målsättning, fastställd av Riksdagen upprepade gånger sedan 1968, kan tolkas så att stora miljöhot kan vara säkerhetshot.

Som orimlig bedömdes idén, att Sverige inför hot om militär invasion, borde kapitulera hellre än att försvara sig, för att undvika den omfattande miljöförstöring, som stridshandlingar skulle medföra.

- En mer konkret bedömning av de säkerhetspolitiska miljöhoten och eventuella åtgärder förutsätter dock att man gör en grundlig studie av dem först. Detta har inte gjorts i Sverige.

Den internationella dimensionen.

Medverkan av svensk militär personal och svensk trupp utomlands, främst inom ramen för FNs fredsbevarande operationer, har en lång tradition. Medverkan från Räddningsverket vid katastrofhjälp utomlands har också blivit vederbörligen uppmärksammade. Formella och folkrättsliga aspekter på sådan medverkan har berörts ovan.

I framtiden kommer krav på medverkan i insatser av detta slag, bl.a. för miljöskyddssyften, troligen att öka. Sådana operationer kan komma att organiseras bl.a. inom ramen för FN, ESK och dess säkerhetsforum, Nordiskt samarbete, Östersjösamarbete och Arktiska Rådet.

En annan svensk tradition är aktiv medverkan i internationella förhandlingar för att utveckla och etablera ett normsystem för miljöpolitiken. Detta sker i alla de fora vi har tillgång till.

- En möjlighet att öka denna insats bör finnas vad beträffar både normer för militärt uppträdande i fred och vad gäller militär medverkan i miljöskyddsoperationer.

Speciell hänsyn bör därvid tas till miljöskydd i internationella havsområden och luftrum, som Sverige liksom alla andra länder är delägare i.

Inom landet finns betydande kompetens, som kan medverka i internationella förhandlingar om miljön, inom försvarsmakten, Försvarets Forskningsanstalt, etc.

Vår uppgift efter Rio

• Sådan expertmedverkan bör också kunna byggas ut med att svensk försvarsforskning deltar i internationellt samarbete om miljön.

Även i frågan om skydd för miljön i händelse av krig skulle svenska initiativ kunna bli aktuella.

• I första hand bör man då sikta på en 5:e Genève-konvention om skydd för miljön i krig.

Utbildning.

Grunden för framgångsrikt miljöskydd är inom försvaret liksom överallt en kunnig och intresserad personal. Försvarsmakten bör därför se till att dess personal får tillräcklig utbildning och övning i miljövard. Det gäller såväl anställd personal som värnpliktiga. Särskild utbildning i ämnet bör genomföras inom ramen för den ordinarie skol- och kursverksamheten. Utbildningen bör även följas upp i samband med krigsförbandsövningar. Se vidare sidan X ang. ÖBs förslag att inrätta en "försvarets miljöberedning".

Utbildning är en specialitet för försvaret och när miljöskyddsutbildning har etablerats med lärare, utrustning, och övningsfält bör det vara möjligt att som ett led i internationellt samarbete, ta emot militär personal även från andra länder som elever vid våra skolor. En ytterligare möjlighet är att utländska forskare, t.ex. från Öststaterna kan beredas plats vid försvarets institutioner för att temporärt arbeta med militärt relaterade miljöproblem.

Gruppens sammansättning:

Mats Ahlberg, Försvarets forskningsanstalt – Gunhild Beckman, Umeå universitet –
Maud Frölich, Samarbete för Fred – Gunnel Hedman, Miljövärdsberedningen –
Leif Ohlsson, Göteborgs universitet – Amanda Peralta, Göteborgs universitet –
Jan Prawitz, Försvarsdepartementet – Lennart Rönnerberg, Arméstaben - Jakob
Ström, Q2000/Ungdomar inför UNCED – Ulf Svensson, Utrikesdepartementet –
Helena Ödmark, Utrikesdepartementet

Kompletterande synpunkter

Rio-deklarationen säger att krigsföring i sig är destruktivt för en hållbar utveckling. Det är viktigt att dra konsekvenserna av att militär verksamhet också i fredstid är oerhört skadlig för miljön. Bl a producerar militären i

Vår uppgift efter Rio

Sverige minst 1 000 ton miljöfarligt avfall årligen. För att få stopp på problemet bör kretslopp införas som miljökriterium inte bara i det civila samhället utan även för försvaret.

En juridisk omprövning av militärens sekretess kan möjliggöra kommunala myndigheters och medborgares insyn i, kontroll av och åtgärder mot militär miljöförstöring. Det kan gälla lager av sprängämnen och kemikalier, omfattningen av verksamheten och dess utsläpp m m.

En rapport om miljöeffekterna av vapenproduktion och avfallshantering bör produceras av en civil myndighet eftersom dessa centrala aspekter inte nämns i ÖBs rapport.

I samband med att militära förband får en ny funktion som miljövärnsregementen bör kompetensen på miljöområdet prioriteras. Det innebär med nödvändighet att funktionen som miljövärnsregementen permanentas.

Det är viktigt att notera den omorientering av säkerhetsbegreppet som är på gång. Hänsyn till kommande generationer bör reflekteras i säkerhetsbegreppet. I mandaten för en studie om säkerhetspolitiska miljöhot bör ingå en prövning av hur ett försvar ska utformas för en hållbar säkerhet.

(Jakob Ström)

Svensk handlingsplan för

Ekonomi och handel

Ordförande: Carl Folke
Sekreterare: Stefan Nyström

Bakgrund

Naturen som underhållssystem

Den livsupprätthållande miljön och dess ekologiska system utgör själva grunden för våra samhällen och vår ekonomi. Alla varor som vi handlar med kommer ursprungligen från ekosystemen. De förnyelsebara resurserna produceras av dem och de icke-förnyelsebara hämtas därur. En stor del av naturresurserna uppgraderas, eller produceras i ekonomisk mening, till produkter som säljs på marknader, och som handlas med. Själva produktionen (uppgraderingen) sker oftast med hjälp av andra naturresurser och energi, främst fossil energi. Ingen ekonomisk produktion av varor klarar sig utan naturresurser, och inga varor kan produceras utan ekosystemens underhåll.

I Rio-deklarationen princip 7 står att "States shall cooperate in a spirit of global partnership to conserve, protect and restore the health and integrity of the Earth's ecosystems", dvs. att nyttja och vårda naturresurser, miljö och ekologiska system på ett hållbart sätt. Detta är av avgörande betydelse för att överhuvudtaget kunna tala om en hållbar utveckling. Naturen är samhällets underhållssystem. Samhället är ett delsystem till det globala ekosystemet. Vi är beroende av och ingår redan i dess kretslopp vare sig vi varseblir det eller ej. Det är helt enkelt nödvändigt att vårda och värna våra "commons" eftersom de utgör grunden för vår välfärd och grunden för att handel överhuvudtaget skall vara möjlig.

Ekonomisk tillväxt, utveckling och miljö

I Rio-deklarationen framhålls att "States should cooperate to promote a supportive and open international economic system that would lead to economic growth and sustainable development in all countries, to better address the problems of environmental degradation" (princip 12). Det bör noteras att en ekonomisk tillväxt som bygger på en ökad förbrukning av naturresurser inte är förenlig med en långsiktigt hållbar utveckling. Uppgifter från oberoende forskningsinstitut antyder att redan dagens höga resursförbrukning är oförenlig med en långsiktigt hållbar utveckling; det skulle t.ex. behövas ytterligare två jordklot för att försörja jordens nuvarande befolkningsnivå med holländares genomsnittliga resursbehov och förbrukning.

Vår uppgift efter Rio

För att ekonomisk tillväxt skall ligga i linje med miljöhänsyn måste den baseras på kvalitetsförbättringar istället för ökad resursförbrukning. Detta innebär bland annat en anpassning till ett kretsloppstänkande, med återvinning och återanvändning som nyckelord. Detta betonas i Agenda 21 bland annat i samband med förändrade konsumtionsmönster (4.6, 4.10) och behovet av att utveckla nya mått på ekonomisk tillväxt och välbästand (4.11, 4.18). Ledstjärnan är att förvalta istället för att förbruka naturkapitalet.

Fri marknad och fri handel som lösning på miljöproblemen

Det finns inga fria marknader eller någon fri handel, utan marknader och handel verkar alltid inom institutionella ramverk. Olika typer av lagstiftning (t.ex. konkurrenslagstiftning, beskattning) och handelsöverenskommelser (t.ex. GATT, frihandelsavtal) är exempel på delar av sådana ramverk.

Det har ibland framhållits att ökad frihandel medför miljöförbättringar som ett slags axiom. Med ökad frihandel menas då vanligen en ökad avreglering av den internationella handeln. Naturligtvis är en ökad avreglering *per se* inte någon garanti för miljöförbättringar. En grundförutsättning för att en ökad avreglering skall leda till miljöförbättringar, och inte tvärtom, är att ramverket för handeln utformas utifrån ett långsiktigt hållbarhetsperspektiv.

Internationella organ och en hållbar spelplan för handel

Det är idag allmänt känt att varor och varuflöden i samhället står för en betydande miljöpåverkan. Mot bakgrund av denna kunskap är det av stor vikt att handelspolitiken såväl nationellt som internationellt utformas så att utrymme finns för miljöåtgärder som inriktas mot produkters egenskaper, vad avser påverkan på miljön. Av särskilt stor vikt är att det internationella handelsregelverket, GATT, får en utformning som gör det möjligt att vidta åtgärder till skydd för såväl den nationella som den globala miljön.

En annan viktig aspekt gäller tankegångarna i princip 2 i Rio-deklarationen; "States have, in accordance with the Charter of the United Nations and the principle of international law, the sovereign right to exploit their own resources pursuant to their own environmental and developmental policies, and the responsibility to ensure that

Vår uppgift efter Rio

activities within their jurisdiction or control do not cause damage to the environment of other States or of areas beyond the limits of national jurisdiction." Denna princip relaterar till en grundläggande folkrättslig princip, som säger att varje stat bestämmer över sitt eget territorium.

Låt oss anta att ett visst land har en stor andel av världens samlade regnskogar, som har funnits vara av globalt värde vad gäller klimatfrågan samt för bevarandet av den biologiska mångfalden. Antag vidare att samma land bedriver en politik som innebär att regnskogen huggs ner i snabb takt, med t.ex. stora förluster av den biologiska mångfalden som följd. Enligt princip 2 ovan har landet i fråga rätten att exploatera sina egna resurser i överensstämmelse med dess egen miljö och utvecklingspolicy, men samtidigt bryter landet mot andra hälften av principen, som stadfästar att aktiviteter i det egna landet ej får skada andra länders miljö, eller områden som ligger utanför dessa länders gränser.

GATT-företrädare brukar anföra, att en faktiskt förd nationell politik är en del av de för- och nackdelar ur produktionssynvinkel som landet i fråga kan bestämma över; den förda politiken är helt enkelt en del av landets sk. "komparativa fördelar". Men kan verkligen en bristande miljöpolitik, som skadar andra länder, anses vara en komparativ fördel? Visserligen kan landet i fråga kortsiktigt vinna på att överexploatera sina resurser, men inte nog med att den egna befolkningen och dess livsmiljö drabbas av bristen på miljöregler, utan exploateringen drabbar även andra länder.

Det är mot bakgrund av ovanstående illustration av yttersta vikt att snarast finna vägar för att i praktiken kombinera den viktiga folkrättsliga grundprincipen om bestämmanderätt över det egna territoriet, med kravet på vårdande av miljövärden som är av globalt intresse.

Internalisering av miljökostnader

En viktig åtgärd för att vrida samhället mot en hållbar utveckling är att söka internalisera (innefatta) samtliga kostnader som uppkommer till följd av produktion och konsumtion av varor och tjänster som handlas med nationellt såväl som internationellt. Med samtliga kostnader avses kostnader för ekonomiska, sociala, miljömässiga och andra bieffekter som uppkommer till följd av produktion, konsumtion och handel, inklusive energi- och naturresursförbrukning samt miljöpåverkan av transporter av dessa varor och tjänster.

Vår uppgift efter Rio

Erfarenheten visar, att marknaden inte klarar av omställningsprocessen mot att internalisera miljökostnaderna på egen hand. Staten har därför en viktig roll att spela i detta sammanhang. Incitament måste skapas för företag och andra aktörer att utveckla livsstilmönster och kretsloppstänkande, och miljövänliga och resurseffektiva teknologier som arbetar i denna riktning. Detta måste ske både nationellt och internationellt.

I princip 16 i Rio-deklarationen fastslås att "National authorities should endeavour to promote the internalization of environmental costs and the use of economic instruments, taking into account the approach that the polluter should, in principle, bear the cost of pollution, with due regard to the public interest and without distorting international trade and investment.", och i 15 "In order to protect the environment, the precautionary approach shall be widely applied by States according to their capabilities."

En internalisering av miljökostnader, som innefattar polluter pays principle och the precautionary approach, skulle självfallet innebära förändringar av internationell handeln, påverka och generera nya typer av investeringar, och förändra konkurrensförutsättningar.

Produktionen skulle förändras mot energi- och resurseffektiva processer och produkterna skulle utformas för att vara anpassade till de ekologiska grundförutsättningarna och ett kretsloppstänkande. Genom att staten hjälper marknaden att internalisera miljökostnader kan en miljöanpassad strukturomvandling påskyndas, som på sikt är gynnsam för samtliga aktörer i samhället. Handel med "gamla" varor skulle minska, samtidigt som handel med "nya" resurseffektiva och miljövänliga varor skulle öka.

För att aktörer i samhället inte skall drabbas av plötsliga och onödigt höga omställningskostnader måste staten ge tydliga signaler och ha en långsiktig målformulering för strukturomvandlingen.

Förslag till handlingsprogram

Sverige skall fortsätta att verka för att påskynda processen mot en hållbar utveckling, både nationellt och internationellt. Mottot bör vara att städa framför egen dörr och att ligga steget före. Vad avser ekonomi och handel är strävan att internalisera naturresurs- och miljökostnaderna av högsta prioritet. Samtidigt bör Sverige genomföra

Vår uppgift efter Rio

miljöåtgärder i internationellt samarbete för att undvika att miljöstörande aktiviteter i Sverige omlokaliseras till andra länder.

Internationella åtgärder

Eftersom det institutionella ramverket sätter spelreglerna för en "fri" handel skall Sverige verka aktivt för att i internationella organ driva fram en spelplan och spelregler som förenar utveckling och omsorg om miljön.

Sverige måste därför fortsätta att vara pådrivande i det arbete inom OECD och GATT som syftar till att ge miljöaspekter ökad tyngd vid handelspolitiskt beslutfattande och via utformningen/uttolkningen av GATT.

Inom Utrikesdepartementet handelsavdelning 2 pågår ett internt arbete med att utveckla dessa frågor. Syftet är att skapa underlag, och input till det arbete som bedrivs inom internationella organ med att ta fram riktlinjer för handel/miljöområdet. Den övergripande målsättningen är att förebygga konflikter mellan miljöpolitiska åtgärder och handelspolitiska åtaganden, och att skapa tydligare spelregler för att hantera uppkommande konflikter på detta område.

Flera av de förslag till internalisering av miljökostnader som redogörs för nedan bör även med kraft drivas i internationella sammanhang.

Nationella åtgärder för internalisering av miljökostnader

Generella förslag

- Höjd skatt på användning av naturresurser, främst energi. Denna skatt kompenseras med sänkt skatt på arbete och/eller t.ex. sänkta arbetsgivaravgifter. Detta ger signaler till att utveckla miljövänligare teknik, och att förvalta och bevara naturresurser och ekosystem för framtiden.
- Högre skatt på energivaror på sikt parallellt med CO₂ skatter internationellt.
- Undersöka möjligheterna för att införa en ny typ av depositions/återbetalnings-system för producenter. Den föreslagna metoden är ett flexibelt försäkringssystem med en garanti för att täcka tänkbara miljökostnader som kan uppkomma när varor produceras. Systemet kombinerar polluter pays principle och the precautionary

Vår uppgift efter Rio

approach, sk. precautionary polluter pays principle, och skulle kunna användas för potentiellt miljöskadlig produktion och innefatta kostnader för osäkerheten om ekologiska skador såväl som kostnader för kända. Det går ut på att producenter får sätta av en summa pengar, en slags premie (polluter pays), baserad på beräkningar av den högsta miljökostnad som kan tänkas uppkomma till följd av företagets produktion. Premien betalas innan produktionen startar (precaution) istället för när miljöskadan har uppkommit. Premien eller delar därav återbetalas, med ränta, om företaget kan visa att miljökostnaden inte uppkommit eller blivit lägre än den högsta tänkbara miljökostnaden. Om miljökostnader uppkommer används premien (eller delar därav beroende på miljöskadans omfattning) till att försöka återställa miljön, och om möjligt även kompensera andra som drabbats av miljöpåverkan. Bevisbördan förflyttas från allmänheten till producenter, och ger producenter ett kraftigt och omedelbart incitament till att förbättra miljöbeteendet, och utveckla miljövänlig teknik. I USA har vissa företag varit framsynta och satt undan en summa pengar för att skydda sig mot möjliga framtida anklagelser om miljöbrott. Detta depositions/återbetalningssystem skulle kunna göra flera företag framsynta.

- Undersöka möjligheterna att införa ekologiska tariffer. Ett system med ekologiska tariffer skulle kunna utformas, för att förslagen ovan (skatt på naturresurser och energi och ett flexibelt försäkringssystem med garanti för att täcka miljökostnader) inte leder till att ett land förlorar konkurrenskraft mot andra länder som ej vidtar liknande åtgärder. Till skillnad från andra typer av tariffer, går dessa ej ut på protektionism av en viss industri eller en viss sektor, utan avser att skydda och påskynda processen mot ett hållbart samhälle. Den skyddar den inhemska miljön, och om den skulle tillämpas regionalt eller t.ex. i GATT även den globala miljön, mot privata intressen som idkar ett ohållbart resursanvändande och förstörelse av livsupprätthållande ekosystem. Tarifferna skulle kunna återinvesteras i uppbyggnad av naturresursbasen i det land som tariffen riktats mot.
- Vidareutveckla miljöräkenskaper. Detta är av hög prioritet, eftersom det nuvarande BNP-måttet är ett dåligt mått på förändringar i välfärd.
- Arbeta vidare med att finna ekologiska hållbarhetsindikatorer. Det är av största vikt att utveckla ekologiska hållbarhetsindikatorer och

Vår uppgift efter Rio

identifiera ekosystemens bärkraft. En sådan information är grunden för ett hållbart nyttjande av naturresurser och miljö.

- Undersöka möjligheter med "bubblor". Bubblan, system för överlåtbara utsläppsrättigheter, har visat sig vara framgångsrik i USA, där kostnaderna för att uppnå ett visst miljömål kunnat sänkas betydligt. Statens Naturvårdsverk har nyligen fått i uppdrag av regeringen att undersöka möjligheterna för att använda sk. bubblor i större utsträckning i Sverige. Ett viktigt kriterium är då att miljömålet, som är utgångspunkten för bubblan, baseras på ekologiska hållbarhetsindikatorer.

- Genomföra en miljöutvärdering av skatteomläggningen.

- Miljömärkning för ökad information till konsumenten bör frigöras från staten.

Konkreta förslag

- Gynnsamma avskrivningsregler för miljöinvesteringar, tex. minskad bolagsskatt.

- Beskattning av deponier, tex på rötslam.

- Avgift på osorterat avfall.

- Lägre moms på miljömärkta varor.

- Vidareutveckla pantsystem för återcirkulering, t ex även för järn, bildäck etc.

Slutligen betonades att multinationella företags roll för ett snabbt spridande av miljövänlig teknik uppmärksammas, med hänvisning till eco-efficiency och arbetet inom Business Council for Sustainable Development.

Gruppens sammansättning:

Svante Axelsson, Lantbruksuniversitetet – Paul Beijer, Utrikesdepartementets – Anders Carlberg, Stiftelsen Västerhavet – Carl Folke, Beijerinstitutet och Miljövärdberedningen – Yvonne Fredriksson, Finansdepartementet – Annika Hahn-Englund, Utrikesdepartementet – Katrin Hallman, Miljövärdberedningen – Gunnar Landborg, Naturskyddsföreningen – Jan Lindqvist, Göteborgs stad – Stefan Melesko, Axel Johnson AB – Stefan Nyström, Miljö- och naturresursdepartementet – Sture Persson, FN 92-sekretariatet – Lars-Göran Rosengren, Volvo

Svensk handlingsplan för

Forskning och teknisk utveckling

Ordförande: Bert Bolin
Sekreterare: Magnus Brandel

1. Bakgrund

I kapitel 35 i Agenda 21 behandlas frågan om forskning och utveckling (FoU) för en hållbar utveckling. Härvid anges följande riktlinjer:

- Strengthening the scientific basis for sustainable management;
- Enhancing scientific understanding;
- Improving long-term scientific assessment
- Building up scientific capacity and capability

Det kommer att krävas mycket omfattande insatser för att kunna förändra samhället i en hållbar utveckling i linje med de överenskommelser som träffades i Rio. På kort sikt kan utvecklingen påskyndas genom lagstiftning, normer och andra styrmedel. Den mer omfattande omställningen ställer dock krav på långsiktigt inriktad FoU. Därför krävs att man skapar en samlad strategi omfattande åtgärder som får genomslag på kort, medellång och lång sikt för uppnåendet av den önskade utvecklingen.

Forskning vid universitet och högskolor med hög vetenskaplig kvalitet och relevans utgör en grundläggande förutsättning för att en sådan strategi skall bli framgångsrik. Vi återkommer till denna fråga i avsnitt 3.2 Högskolor och universitet som Sveriges forskningslaboratorier.

I det följande skisseras behovet av forskning för att förstå problem och utforma åtgärdsstrategier samt FoU för att genomföra omställningen. Avslutningsvis redovisas åtgärder som kan vidtas internationellt.

Vi anser att

- miljörelaterad FoU ges en framskjuten position i den forskningspolitiska proposition som skall föreläggas riksdagen våren 1993.

2. Forskningsbehov

2.1 *Forskning för att förstå problem och utforma åtgärdsstrategier*

Denna forskning gäller i princip fyra nivåer:: i) globalt i förhållandet mellan i- och u-länder; ii) regionalt i Norden, Västeuropa via EG etc. och Östeuropa; iii) nationellt i Sverige; iv) lokalt i kommunerna.

Vår uppgift efter Rio

Angelägna frågor som kräver FoU är hur begreppet sustainable (hållbar eller bärkraftig) skall tolkas och vilka åtgärder som krävs för uppnåendet av denna utveckling i Sverige. Vilka konsekvenserna blir på sikt av att inte vidta några åtgärder nu (business as usual)? Behövs ett paradigmskifte och i så fall på vilka områden, vilken takt är optimal med hänsyn till hoten och samhällets kostnader?

På vilket sätt kan man via internationellt samarbete underlätta uppnåendet av en hållbar utveckling? Det kan gälla energi- och miljösamarbete i vårt närområde (nordiskt miljö- och energiforskningsprogram) fördjupat forskningssamarbete i EG m.m. Forskning rörande klimatförändringar, biodiversitet, försurning etc. är exempel på forskning som kan bedrivas i ett utvecklat internationellt samarbete.

Vilka konsekvenser får klimatförändring i olika delar av världen? Det gäller även vattenfrågor i i- och u-land. Hur kommer vi i Sverige och i Norden att påverkas av klimatförändringar antingen direkt eller indirekt i form av folkomflyttningar till följd av ökenutbredning etc.?

Vad innebär kraven från Rio och olika internationella miljökonventioner för den framtida transport- och energipolitikens utformning innefattande effektivare energianvändning och en ökad användning av förnybara energikällor och bränslen. Vilka randvillkor gäller för utformningen av åtgärdsstrategier och tidsplanen för åtgärder som erfordras i olika tidsperspektiv?

Ytterligare satsningar på miljömedicinsk forskning och forskning rörande biologisk mångfald är också angelägen.

Ekonomisk analys med hänsyn tagen till behovet av långsiktigt resursbevarande, marknader med institutionella aktörer samt marknader med ojämlika aktörer, exempelvis u- och i-land.

Det är en viktig pedagogisk uppgift att föra ut vad kraven på en hållbar utveckling innebär rent konkret för medborgarna. Det gäller bl.a. förändringar av konsumtionsvanor och livsstil m.m. Stöd krävs för översättning av dokumenten från Rio och olika resultat av forskningen. Mer brett bedrivna utbildnings- och informationsinsatser kan erfordras.

Vi föreslår att

- miljöforskning ges hög prioritet vad gäller resurser och forskartjänster,
- ökat internationellt samarbete på miljöområdet främjas.

2.2 FoU för att genomföra en omställning

En nära samverkan mellan miljöforskning och teknisk FoU är en grundläggande förutsättning för uppnåendet av en hållbar samhällsutveckling. Det förutsätter att man på ett tidigt stadium integrerar miljöaspekterna i olika samhällssektors FoU. Det ligger f.ö. i linje med den av riksdagen fastlagda sektorsprincipen som innebär att varje samhällssektor har ett ansvar för att lösa sina miljöproblem.

Näringslivet bör ta en mer aktiv roll för att utveckla ny eller förbättra befintlig teknik på områden där en marknadsintroduktion är trolig inom en relativt snar framtid. Detta gäller även kommunerna vars förvaltningar har viktiga uppgifter att fylla rörande bl.a. energiförsörjning, vatten- och avlopp etc. Tydliga och långsiktig inriktade styrmedel bör ges om vilka framtida ekonomiska och andra villkor som bör gälla för utveckling av ny teknik.

Staten har ett ansvar för FoU som syftar till utveckling av ny teknologi på längre sikt eller på sådana områden där näringslivet ännu inte kan överta ansvaret för teknikutveckling och introduktion. Gemensamt av staten och näringslivet bedrivna forskning på miljöområdet bör främjas. För sammanhållna teknikområden kan mer omfattande och tidsbegränsade eller i etapper bedrivna tvärvetenskapliga konsortier aktualiseras för insatser av FUD-karaktär (kan avse hela processen forskning, utveckling och demonstration av ny teknik). Möjligheterna att i ökad utsträckning än i dag utnyttja teknikupphandling som ett medel för att introducera hållbar teknik bör provas.

Exempel på teknikområden som kräver en målmedvetet bedrivna teknisk FoU:

- Effektiv energianvändning och förnybara energikällor.
- Miljövänliga och bränsleeffektiva fordon, alternativa drivmedel, vätgasteknik och batterier.
- Tekniska lösningar och styrmedel för att sluta kretslopp för avfall, metaller etc.

Vår uppgift efter Rio

- Vattenförsörjning i i- och u-land.
- Informationsbehandling och tillgänglighet för relevanta miljödatabaser.
- Teknik för underhåll och rekonstruktion av befintlig teknik bl.a. kopplat till VA-sektorn.
- Miljövänligt materialval och vidgat ansvar för materialflödena i samhället.

Vi föreslår att

- statens resurser för teknisk forskning för uppnående av en hållbar utveckling ökas.
- dialogen mellan forskare och näringsliv, exempelvis via gemensamt finansierad kollektiv forskning, förbättras,
- resurserna för forskning rörande teknikens mänskliga dimensioner (medicinsk, samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning m.m.) ökas.

3. Genomförande

3.1 Forskningens styrning och finansiering

Statens primära ansvar på forskningens område är att svara för

- basresurser och forskarutbildning vid universitet och högskolor,
- grundläggande och långsiktig forskning som underlag för beslut och teknisk utveckling,
- tillskapande av mer ändamålsenliga former för samverkan mellan näringsliv och offentlig sektor.

Med hänsyn till problemens och åtgärdernas ofta långsiktiga karaktär är en styrning av forskningens inriktning mot de centrala problemen nödvändig. Det kan ske genom lagstiftning, skatter och andra ekonomiska styrmedel som på ett välavvägt och korrekt sätt väger in de långsiktiga målen för miljöpolitiken och därmed ger incitament för näringslivets och andra aktörers insatser. Den framtida forskningspolitiken och styrmedlen inom främst miljöområdet måste utformas så att samhällets behov av kunskaper inom relevanta områden tillgodoses.

Det krävs därför ett intimt samspel mellan forskning och utveckling samt lagstiftning och andra styrmedel på miljöområdet. Forskningen på

Vår uppgift efter Rio

miljöområdet måste därför bedrivas med utgångspunkt i miljöhoten och ske i nära kontakt med de som har ansvar för tillämpning av lagstiftning, har ett ansvar för att föreslå nya eller reviderade styrmedel etc. FoU för en bättre miljö som har utarbetats inom SNV är ett exempel på en beskrivning av samspelet mellan miljöforskning och teknisk FoU för att uppnå riksdagens miljömål.

Det yttersta målet för samhällets miljöforskning är att erhålla kunskap för att förstå problem, utveckla ny teknik, nya system etc. för en hållbar utveckling. Varje myndighet, forskningsråd etc. bör ha ett ansvar för att stödja miljörelaterad forskning inom resp. sektor.

Berörda organ, bl.a. SNV och FRN bör ges i uppdrag att gemensamt genomföra övergripande analyser av nödvändiga åtgärder för uppnående av en hållbar utveckling. Analysen bör ange vilka åtgärder som erfordras och utformas som en strategi för en hållbar utveckling. Även andra berörda organ som TFB, NUTEK, BFR och HSFR bör delta i detta arbete.

Det är viktigt att olika sektorsorgan, forskningsråd etc. tydliggör sin FoU som syftar till att uppnå en hållbar utveckling. Det bör övervägas att tillsätta särskilda kommittéer eller rådgivande grupper för att stödja miljöforskning i berörda myndigheter, råd etc.

Det är viktigt att samhällets insatser för samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning och forskning av systemkaraktär utökas. Det bör bl.a. kunna ge bättre kunskaper om interaktionen mellan samhället och ekosystemen. Berörda forskningsfinansierande organ bör ges i uppdrag att i samverkan bygga upp målinriktade program för att öka kunskapen på sådana områden som är av betydelse för uppnåendet av en hållbar utveckling. Det gäller bl.a. juridik, ekonomi, psykologi, och sociologi. Syftet bör vara att dels uppnå en allmän kompetensuppbyggnad, dels genomföra olika konkreta projekt.

Vi föreslår att

- en samlad strategi utvecklas för miljöforskningen i den forskningspolitiska propositionen
- särskilda kommittéer, tvärgående grupper el. dyl. tillsätts i olika forskningsråd för att fatta beslut eller ge råd rörande stöd till miljöforskning,

Vår uppgift efter Rio

- ansvariga myndigheter, forskningsråd etc. får i uppdrag att gemensamt utarbeta målinriktade program för samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning och tvärvetenskaplig forskning av systemkaraktär.
- behovet av långsiktiga normer, krav etc. för teknik- och samhällsutvecklingen beaktas vid utformning av all lagstiftning,
- myndigheternas och forskningsrådets ansvar för att inom resp. ansvarsområde stödja forskning för en hållbar utveckling särskilt bör markeras i den forskningspolitiska propositionen,
- forskar- och avnämaringflytandet skall vara stort vid stöd till miljöforskning i olika sektorsorgan och forskningsråd,

3.2 Högskolor och universitet som Sveriges forskningslaboratorier

En stor del av miljöforskningen replierar på en vetenskaplig bas som i hög grad är tvärvetenskaplig med inslag av naturvetenskaplig-teknisk, medicinsk och ekonomisk-samhällsvetenskaplig forskning.

En brett bedriven forskning av hög vetenskaplig kvalitet och relevans är därför en grundläggande förutsättning för att kunna uppnå en hållbar utveckling på miljöområdet. Större projekt med en tydlig målsättning för analys av centrala frågekomplex kräver samlade resurser under 5 till 8 år.

För kunskapsförsörjningen inom miljöområdet är det vidare viktigt att miljöforskningens anseende och ställning inom högskolesystemet kan stärkas. För ett effektivt arbete krävs bättre möjligheter för goda forskare att satsa långsiktigt på detta slag av riktad grundforskning och tillämpad forskning. Fasta resurser eller tjänster, motsvarande professurer och universitetslektorat, måste kunna inrättas vid universitet och högskolor liknande de initiativ som SNV tagit. Flera forskartjänster och möjligheter för berörda myndigheter m.m. att göra långsiktiga åtaganden gentemot forskarsamhället är härvid väsentliga. Det är viktigt att forskaren mer än hittills kan engageras i gränsytan mellan forskning och genomförande.

Formerna för samarbete mellan universiteten å den ena och forskningsråden och sektorsorganen å den andra sidan bör utvecklas. Vidare bör samarbetet och samverkan mellan universitet och högskolor och näringslivet exempelvis genom kollektivt bedriven forskning

Vår uppgift efter Rio

förstärkas. Härigenom kan denna forsknings grundläggande kunskapsförsörjning och -bas stärkas.

Centrum- och konsortiebildningar bör stödjas för att ge en bättre bas för forskarutbildning och samlade projekt. Exempel på detta är samarbetet mellan Göteborgs universitet och Chalmers tekniska högskola på miljöområdet.

Vi föreslår att

- forskningsråden och sektorsorganen gemensamt svarar för att tillsammans med högskolorna bygga upp och långsiktigt finansiera goda forskarmiljöer på miljöforskningens område,
- samverkan och samarbetet med näringslivet och andra avnämare förstärks,
- universitetens och högskolornas inre organisation ges en fastare struktur så att miljöforskningens status höjs bl.a. genom inrättande av fler fasta resuser eller tjänster (detta förutsätts ske i samverkan med forskningsråden och sektorsorganen),
- olika former av centrumbildningar etc. med förutsättningar att bedriva utbildning och forskning med hög kvalitet och relevans stöds.

4. Internationella frågor

Fördelarna med att utveckla det internationella samarbetet på FoU-området kan anges enligt följande. Det gäller att

o medvetet sprida kunskaper rörande forskning, teknik, etc. för uppnåendet av en hållbar utveckling i ett regionalt och globalt perspektiv. Den forskning som bedrivs i vårt land bör medvetet inriktas så att den kan användas i konventionsarbetet,

- inhämta kunskaper som finns internationellt som ett alternativ till FoU i Sverige,
- genom samverkan i Norden och EG underlätta utvecklingen mot en hållbar utveckling.

Det är viktigt att Sverige antingen direkt eller via olika internationella organisationer kan medverka till spridning av ny eller förbättrad teknik och samhällsorganisation som kan medverka till en utveckling mot en hållbar utveckling. Det kan bl.a. ske genom främjandet av forskarutbyte eller olika former av teknik- överföringsprojekt - som exempel kan

Vår uppgift efter Rio

nämnas olika clearinghouse-koncept för tekniköverföring som diskuterades vid Rio-konferensen.

Samarbetet kan vidare utvecklas genom att forskare medverkar vid utvärdering av olika länders miljöpolitik och hållbar utvecklingsnivå i syfte att få ytterligare infallsvinklar för utformningen av nationell miljöpolitik.

Svenska företags engagemang i olika länder för överföring av ny teknik bör främjas. Det gäller bl.a. uppförande av demonstrationsanläggningar som praktiskt kan visa användningen av ny teknik.

Vi föreslår att

- olika projekt som stödjer samverkan för en hållbar utveckling ges en mer central roll i biståndspolitiken,
- ansvariga myndigheter ges i uppdrag att gemensamt med näringslivet utveckla former för intensifierad tekniköverföring visavi östländerna och tredje världen.

• • •

Gruppens sammansättning:

Kerstin Blix, Miljö- och naturresursdepartementet Bert Bolin, Stockholms universitet
och Miljövårdsberedningen – Magnus Brandel, Miljöforskningsutredningen –
Reinhold Castenson, Linköpings universitet – Lena Falkman, Näringsdepartementet
– Malin Falkenmark, NFR – Erik Fellenius, SNV – Catarina Herbertsson, STATT –
Axel Iveroth, European Liege of Economic Cooperation – Hans Lundberg, KVA –
Gun Sellén, Göteborgs universitet – Eva Selin, Chalmers tekniska högskola och
Miljövårdsberedningen, Thomas Stahlfors, SAAB – Sven-Åke Svensson, Elmia –
Göran Yström, NUTEK

Svensk handlingsplan för

Utbildning och inflytande

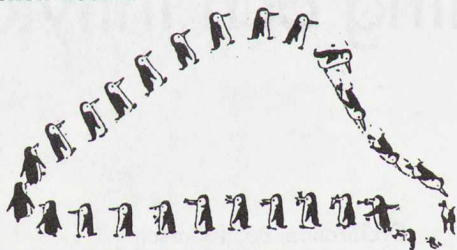
Ordförande: Bodil Jönsson
Sekreterare: Peter Karlberg

Introduktion

År 1619 skedde ett tankegenombrott av gigantiska dimensioner. Fram till dess hade människor i ungefär 1500 år trott på Galenos och hans utsaga att blodet bildades av den föda man åt och den dryck man drack. Denna tro förblev intakt trots att det borde varit möjligt för i stort sett alla och envar att inse det omöjliga i föreställningen. Människan kan omöjligen äta och dricka många gånger sin kroppsvikt varje dygn, och det var vad hon hade behövt göra för att så skapa sitt blodflöde. Men man var ändå så fast i sin föreställningsvärld, att det behövdes en Harvey för att åstadkomma synvändan att det *måste* vara frågan om ett kretslopp för att människans blodflöde skulle vara möjligt. Tankegenombrottet skapade stora förändringar, inte av människans kropp i sig utan att hennes sätt att uppfatta sin kropp. En ändring i tankemönstret förändrar verklighetsuppfattningen.

Vad med miljöverkligheten?

Den enda egentliga förändring av större mått, som skulle kunna inträffa på miljöområdet, vore att människor på motsvarande sätt bytte omvärldsuppfattning; att de helt enkelt såg verkligheten på ett annat sätt. Att det utvecklades nya *tecken att tänka med*. Eller rentav nya *mönster att tänka med*. Även om miljöverkligheten vore precis den samma med icke-människomått mätt före som efter tankevändan, skulle den för människan byta skepnad och leda till helt andra tankar och handlingar. Ett nytt tankemönster för t ex materians och energins kretslopp, ett nytt tankemönster analogt med Harveys introduktion av blodomloppet, är med andra ord en nyckelförutsättning. Eller nyckelförutsättningen — ungefär som fisken nedan.

Människan kan inte ändra på 1 ex termodynamikens första huvudsats. En direkt följd av den satsen är kretslopps nödvändigheten - vi har helt enkelt inget annat

Vår uppgift efter Rio

val än att acceptera kretslopp som en förutsättning för en långsiktigt hållbar utveckling. Men upplevelsen av kretsloppen och förmågan att vidareutveckla dem kan vi påverka. Främst genom att skaffa oss nya och bättre anpassade tankemönster.

Miljö och utveckling

När människan i enkät efter enkät säger: "Det viktigaste är miljön" — vad är det egentligen då hon menar?

Hade det varit krig, hade hon sagt: "Det viktigaste är fred". Nu — i fredstid hos oss — har "miljö" blivit till en klumpbeteckning på alla hot mot framtiden. Och när vi nu säger: "Det viktigaste är miljön", är andemeningen "det viktigaste är framtiden".

Det är därför fullt logiskt att alltmer miljöarbete, alltmer miljöutbildning och allt mer miljöinflytandestärkning byter inriktning från att ha handlat om bevarande och det förflutna till att handla om utveckling och framtiden. En av de första klara manifestationerna av detta är den allt vanligare kombinationen "miljö och utveckling". Också detta handlingsprogram handlar till stora delar om miljö och utveckling (där "utveckling" står för förändringar i såväl nord som syd).

Förutsättningar för Agenda 21 i Sverige

Utgångsläget för att i Sverige snabbt förverkliga Agenda 21:s intentioner kring utbildning och inflytande är utomordentligt gott. Bl a finns ett väl utbyggt utbildningssystem, en demokrati med hög grad av decentralisering och en genuin folkrörelse- och folkbildningstradition. Den nödvändiga organisatoriska infrastrukturen finns med andra ord redan. Det betyder att man i Sverige kan inrikta sig på de egentliga problemen:

- att ungdomar har en vacklande framtidstro,
- att vi alla lever i en global situation där vi inte kan lita på vare sig instinkt eller intuition,
- att vetenskaperna är strukturerade för att svara på andra frågor än dagens och
- att kunskapsutvecklingen blivit så dynamisk att den tidigare tydliga sekvensen *forskning — utbildning — praktisk tillämpning* brutits.

Den sista punkten blir speciellt viktigt just genom att ingen av oss har global instinkt eller global intuition. Det har vi däremot för närmiljön,

Vår uppgift efter Rio

och för den utgör — mer eller mindre medvetet — forskning och strukturerade kunskaper bara komplement till människans erfarenhetsbaserade världsbild. Globalt står vi emellertid helt hänvisade till forskningen, och vi bedriver ett förstagångsexperiment utan att ha vare sig telesinnen eller teleförstånd. Därför är det speciellt allvarligt att vetenskaperna inte heller förmår ge relevanta svar — de har ofta fel struktur och har dessutom inte förmått hänga med i händelseförloppen. En enkel bild:

X.....X.....X...

I kedjan ovan står varje X för en händelse. Vid låg händelsetäthet kan bildning utifrån föreliggande och väl strukturerade kunskaper framgångsrikt läggas till grund för en analys av en händelse i taget. Av rent statistiska skäl är det osannolikt att ny, ännu inte bearbetad kunskap skulle kunna ha någon avgörande betydelse för analys och värdering av det senaste fenomenet. Detta kan således troligen framgångsrikt analyseras med hjälp av kunskap som vunnits från andra fenomen.

X...X..X

I kedjan ovan har X:en, händelserna, kommit närmare varandra i tiden. Genom den successiva ökningen i händelsetätheten (pga befolkningsexplosionen) ligger numera de kunskaper som kan vara relevanta för att förklara ett nytt fenomen, nära i det förflutna. Det är också möjligt att kunskapen överhuvudtaget inte finns tillgänglig.

Analysen gjorda med modeller hämtade från äldre föreställningar är byggda på felaktiga premisser och ger därför irrelevanta resultat. Man tvingas i stället basera sig på kunskap, som är så ny att den ännu inte funnit sin struktur. Eller våga ta språnget och inse att kunskapen överhuvudtaget inte finns, bara fenomenet i sig.

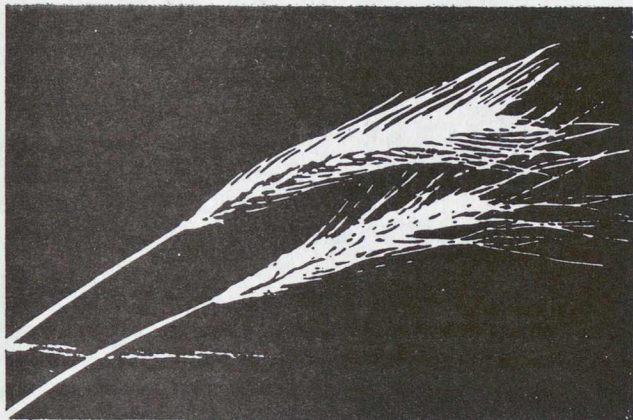
Den tiden är snart över, då undervisning kan baseras på skolämnen som är avbilder av vetenskapliga discipliner. Varje lärare kommer att själv tvingas in i ett strukturerande närmast kunskapsteoretiskt arbete — kunskap kommer inte att finnas färdigserverad av vetenskapen.

De båda halmstråna

Förändringstakten i teknik och miljö kräver stora mått av nytänkande (inte minst vid yrkesutövande och i yrkesutbildningar). Vissa nödvändiga omläggningar kan vi ana oss till, t ex att miljöåtgärder av städningsskärakt framöver kommer att få allt mindre betydelse. Det kommer alltmer att handla om engångskravet att göra rätt från början — ja, kanske rentav före. För-tankar blir viktigare än efter-tankar.

Vår uppgift efter Rio

Miljöutbildning blir ett av de två halmstrån vi kan hålla oss i framöver. Det andra är ökat snabbt direktinflytande i en snabbare fungerande, delvis informell demokrati.

De båda hoppen miljöutbildning och en snabbare demokrati är nära sammankopplade.

Det följande förslaget till handlingsprogram inriktas på åtgärder som kan bidra dels till en snabbare fungerande demokrati med en högre grad av reellt medborgarinflytande, dels till utveckling av en relevant miljöutbildning på skilda nivåer. Programmet är och bör vara svåravgränsat eftersom "miljövård skall integreras med utvecklingsprocessen och inte betraktas som något isolerat" (Riodeklarationen princip 4).

Programmet anknyter främst till kapitel 4, 8, 25, 27, 31, 35, 36 och 40 i Agenda 21.

Förslag till handlingsprogram

A. Ungdomsperspektiv på miljö och utveckling

"Kreativiteten, idealism och mod hos världens ungdomar bör mobiliseras"

(Riodeklarationen princip 21)

Vår uppgift efter Rio

"Ungdomar för in unika perspektiv i miljöarbetet"
(Agenda 21 kap 25).

Det är främst de vuxna som har att ta ansvar för nuet och den nära framtiden, för pågående utplundring och giftspridning. Ansvaret för detta kan inte vältras över på barn och ungdom. Att t ex i utbildnings- och inflytandesammanhang låta miljöarbetet domineras av blixaktioner är inte bara ett svek mot barnen — det har ett inlärningsvärde, som kan vara lika lågt som korvstopningens, och det har ett antal oönskade följdverkningar på lite sikt, bl a apati. Endast på extremt kort sikt går det att försvara att vuxensamhället spelar med dubbla kort: behåller makten för egen del men låtsas som om den vore barnens och ungdomens.

De ungas viktigaste bidrag är att påverka det som kan få betydelse på lång sikt. Skall det utvecklas nya mönster att tänka med, behövs tveklöst ungdomars perspektiv och solidaritet. Det är långt mer sannolikt att centrala, ännu inte formulerade frågor, kommer upp bland barn och ungdom än att de dyker upp i vuxenvärlden. Just därför är det nödvändigt att utveckla intresset, möjligheten och vanan *både* för de unga att säga ut *och* för de vuxna att lyssna.

Förslag

1. Som ett avstamp för en omfattande verksamhet för att ta tillvara ungdomars perspektiv (och samtidigt främja det internationella samförståndet) bör Sverige genomföra ett *Stockholm 93* — en Stockholmskongress 21 år efter den första, men nu med uppgift att det är ungdomar som skall formulera de viktigaste *frågorna* inför det 21:sta århundradet.

Kongressen bör också ses som en manifestation av de icke-statliga organisationernas roll och betydelse som idé-entreprenörer. Idéentreprenörsskapet är en ibland inte tillräckligt uppskattad funktion. Det är som om man inte ville erkänna, att även de som inte kan eller vill delta i verkställighetsprocessen kan ha en avgörande betydelse för handlingen, just genom att i någon mening ha idéskapandet på entreprenad.

2. Det finns skäl att systematiskt försöka få fatt på frågorna och funderingarna inför framtiden också hos de många, ja, hos alla elever.

Vår uppgift efter Rio

Med början 1993 bör i Skolverkets årliga utvärderande grundskoleprov (för åk 3, 5 och 7) ingå några öppna frågor där elever skall formulera sina framtidsfrågor. Resurser skall avsättas för en specialbearbetning av frågorna, och de bör lämpligen offentliggöras en gång om året, t ex på internationella miljödagen.

Framtidsfrågedelen av grundskoleprovet bör ha en kopiesida, så att ena exemplaret kan användas för att efterbearbeta resultatet i klassen, på skolan (bl a i skolans årliga utvärderingsarbete) och på kommunnivå.

Om ungdomar så vill, bör de stötts ekonomiskt av staten för att kunna genomföra ungdomens miljöriksdag med sin egen bearbetning av frågorna och sitt eget sätt att söka svar från bl a politiker.

B. Begriplig och använd (inte bara användbar) miljöinformation

"Miljöfrågor hanteras bäst när berörda invånare engageras på lämplig nivå. Stater ska uppmuntra och underlätta folklig medvetenhet och deltagande genom att svara för att information är lättåtkomlig."

(Riodeklarationen princip 10)

Bakgrund

Det har alltid varit svårt att göra information till kommunikation. Det är tre faktorer som spelar in:

- språket
- engagemanget hos informatören och
- intresset hos mottagaren.

Språket är alltid viktigt — det är ju via detta som vi kan nå fram till varandra och ibland dela samma kunskaper eller rentav bygga vidare på varandras och stå på varandras axlar. Men ett aldrig så perfekt språk hjälper inte om informatören är oengagerad eller om mottagaren inte är intresserad. Det gäller med andra ord att satsa på alla tre komponenterna ovan.

Förslag

Förslag 3-5 kräver rejäla resurser. *En miljöinformationsfond, MIF, bör inrättas* ur vilken anslag för de tre ändamålen kan sökas:

Vår uppgift efter Rio

3. Icke-statliga organisationer har ofta ett starkt inslag av engagemang, solidaritet, fräschhet, ett personligt intresse för sakinnehållet, en vilja att övertyga, etc. Deras medlemmar har därför goda förutsättningar att bli utmärkta informatörer. Genom att kunna söka pengar ur miljöinformationsfonden, ja, genom att rentav uppmuntras att göra det, kan de icke-statliga organisationerna (NGOs) ta på sig en stor del av miljöinformationsarbetet och troligen nå avsevärt bättre resultat i detta än vad forskare och professionella informatörer skulle kunna göra. Som bieffekt kan arbetsfördelningen leda till att bättre dubbelriktade kanaler utvecklas mellan NGOs och forskning, samhällsinstitutioner mm.

4. MIF bör lägga ut uppdrag som syftar till att genomföra pedagogisk bearbetning av viktiga kända samband så att dessa kan bli till allmångods. Det rör sig om centrala sedan länge av forskningen kända samband med särskild betydelse för miljön, t ex termodynamikens lagar för energi och materia, det biologiska kretsloppet, etc.

5. MIF bör lägga ut uppdrag för att ta fram ett begripligt underlag för personlig resursbudgetering. Detta skall möjliggöra för individen att utan andras fingervisningar studera och eventuellt ändra det egna beteendet. Underlaget skall innefatta

- nyckeltal för användning av energi och materia
- genomsnittsförbrukningssiffror (Sverige, Europa, jorden totalt) och begränsningar (uppskattningar av vad naturen tål/person).

Detta var de tre MIF-förslagen. Låt oss gå vidare med fler förslag i gränslandet mellan information — inflytande — utbildning:

6. Genomför en "Folkets miljöskola" som en samsatsning mellan Miljö- och naturresursdepartementet och studieförbunden under i första hand en tre-årsperiod. Den skall syfta till att konkretisera och förverkliga Agenda 21:s kapitel 4 om konsumtionsmönster och livsstil. Bl a skall "Folkets miljöskola" vara den aktiva spridaren av underlaget enligt 5. Bildningsförbunden skulle troligen behöva att avsätta c:a 20% av sin budget på detta, medan Miljö- och naturresursdepartementet bör stå för de centrala kostnaderna.

7. Föreslå kommunerna att även de skall inrätta miljöinformationsfonder. Dessa skall ha till uppgift att finansiera begriplig och engagerande miljöinformation kring närmiljön (det är ofta denna som är mest intressant för människan). Stöd ur de kommunala miljöinformationsfonderna bör kunna utgå bl a till miljö-

Vår uppgift efter Rio

och hälsoskyddsförvaltningarna, som här kan göra en av sina viktigaste arbetsinsatser, och till frivilligorganisationerna (jfr ovan).

8. Genomför en "Svenska folkets landsstudie" (syftande till en artkartläggning) 1993-94 i nära samarbete mellan SNV, Miljövårdsberedningen, bildningsförbund och berörda miljöorganisationer. Naturskolorna och Miljöverkstäderna kan här spela en viktig roll. Ett ekonomiskt stöd för deras deltagande i "Svenska folkets landsstudie" skulle kunna göra att dessa utrotningshotade institutioner bevaras.

C. Kommunerna och Agenda 21

I Agenda 21 kap 28 fastslås att kommuner senast 1996 skall ha en lokal Agenda 21. Sverige har idag ett 20-tal s k ekokommuner. Dessa bör kunna tjäna som förebild för andra kommuner och vara de första som gör Agenda 21-planer.

Förslag

9. Med början 1993 bör ekokommunerna stötts att utarbeta kommunala Agenda 21-planer. Naturvårdsverket eller Boverket ges i uppdrag att samla in och bearbeta ekokommunernas Agenda 21-planer, så att dessa kan utgöra underlag för landets övriga kommuner. Den framtida kommunala Agenda 21-planen bör göras till en naturlig del av kommunens översiktsplan.

Bland frivilligorganisationerna kan bl a Q 2000 tilldelas resurser för att medverka i processen.

D. Vetenskaps- och teknologisamhället

Kap 31 i Agenda 21 har en stark skrivning kring samspelet mellan vetenskaps- och teknologisamhället å ena sidan och beslutsfattare respektive allmänhet å den andra. Man markerar också vetenskapssamhällets speciella ansvar.

Förslag

10. Nästkommande forskningsproposition bör innehålla speciella anslag för högskolornas dialog i miljöfrågor med respektive allmänhet, beslutsfattare och yrkesliv. Samspelet med yrkeslivet bör också stödjas för att kunna ligga till grund för den miljöinriktade yrkesutbildningen.

Vår uppgift efter Rio

Grundutbildning och fort- och vidareutbildning har här osedvanligt goda förutsättningar att stärka varandra, och högskolan bör uppmuntras till miljöutbildningsinitiativ på såväl grundutbildningsnivå som fort- och vidareutbildningsnivå.

11. Högskolorna bör ges ett konkret uppdrag till högskolorna att i sin nästa fördjupade anslagsframställning tydliggöra hur miljöaspekter integreras i olika kurser och utbildningar, och hur krav från omvärlden påverkar högskolans miljöarbete.

12. Högskolornas nya utvärderingssekretariat uppdras att genomföra en nationell utvärdering av miljöintegrationen på existerande ämnesinstitutioner. Studentmiljöorganisationer och andra studentorganisationer engageras för att sprida informationen (jfr andemeningen i förslag 3 ovan). så att en levande nationell kunskapsbank skapas.

13. Avsätt i forskningspropositionen medel för forskning kring elevers miljötänkande och eventuella begreppsstrukturer. Avsätt också resurser för att skapa och prova nya begreppsstrukturer i undervisning på olika stadier om samspelet natur - teknik - samhälle - människa i enlighet med intentionerna i Agenda 21.

14. Inrätta ett miljövetenskapligt forskningsråd (med status som nuvarande NFR, BFR, m fl) med huvudansvar på två områden:

a. intensiv utveckling av miljökunskapsstrukturer för en dynamisk omvärld

b. bearbetning av hur informationssamhällets snabbt tillväxande möjligheter (bl a expertsystem och multimedia) kan utnyttjas för uppbyggande av miljökunskap.

15. En proposition rörande utbildningsmål för högskoleutbildning ligger f n på riksdagens bord. Miljö- och naturresursdepartementet bör uppmärksamma att *miljö och utvecklingsperspektivet* helt saknas i förslaget till portalparagraf. Det vore anmärkningsvärt om Sverige kom att anta sådana nya högskolemål ungefär samtidigt med att Agenda 21 och svenska handlingsplaner börjar spridas i Sverige. Utskotts- och riksdagsbehandling bör kunna leda till en förändring så att en tydlig miljö- och utvecklingsmarkering görs i högskoleutbildningarnas målbeskrivning.

E. Grundskola, gymnasieskola, komvux m fl skolformer

Även om utbildningsfrågor behandlas tvärsigenom Agenda 21 är själva huvudavsnittet koncentrerat till kap 36 "Promoting education, public awareness and training". Nedanstående förslag anknyter till detta kapitel.

Förslag

16. Miljövårdsberedningen bör omedelbart ta initiativ till regionala konferenser under hösten -92 för remissgranskning (före nyår) ur Agenda 21-perspektiv av det nya förslaget till läroplan (kom 920909). Remisskonferenserna kan gärna genomföras i samverkan med Q 2000 och andra icke statliga organisationer. Utöver att bidra till ett myllrande remissarbete kan konferenserna fungera som lärarfortbildning — de sprider insikt i såväl läroplansförslaget som Agenda 21 och inte minst om erforderligt samspel. T ex kan medvetenheten öka om att världens regeringar faktiskt i avsnitt 36.5.b. av Agenda 21 kommit överens om att *inom de närmaste 3 åren* skapa strategier för tvärkunskaplig miljöundervisning på alla nivåer.

17. Kommuner föreslås stödja att skolplaner liksom lokala arbetsplaner granskas utifrån samma perspektiv. Frivilligorganisationer som Q 2000, Hem och Skola, miljöorganisationer m fl kan och bör medverka. Av speciellt intresse kan vara att studera miljöarbetet på de yrkesinriktade linjerna.

18. Ovan anges på flera ställen Miljövårdsberedningen som den instans som bör ta initiativ. Detta pekar bara på behovet av ytterligare ett initiativ från Miljövårdsberedningen: Ett initiativ till en *tydlig ansvarsfördelning för den nationella delen av miljöundervisningsarbetet*. Att ta ansvar betyder att kunna svara an; att kunna svara på. Att på frågan "vem har gjort det här?" kunna svara "det är jag!"

Idag säger ingen så. *Resurserna är marginella, och uppdelningen mellan Utbildningsdepartement, Miljödepartement, Skolverket och SNV är minst sagt otydlig*. Skall svensk utbildning leva i samklang med intentionerna i Agenda 21 bör det uppmärksammas hur det som ett generellt råd sägs i 36.5.c: "Countries are encouraged to set up National Advisory Environmental Education *Coordinating bodies* ..." I Sverige har vi utomordentligt goda förutsättningar för att snabbt nationellt

Vår uppgift efter Rio

stimulera miljöutbildningen. Men det kräver utöver resurser ett uttalat specialansvar.

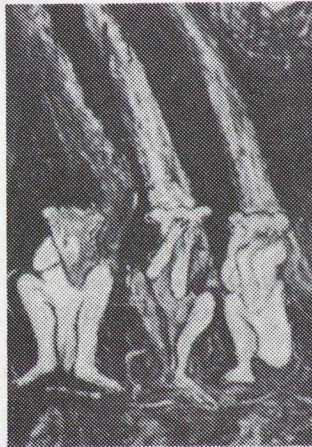
19. Miljövårdsberedningen bör föreslå landets fortbildningsenheter att sommaren 1993 genomföra lärarfortbildning kring Agenda 21 på alla nivåer (36.5.d).

20. Miljövårdsberedningen utlyser pristävlingar kring bästa miljöläromedel i Agenda 21-anda och uppdrag/arbetsstipendier till kvalificerade författare/ multimedieproducenter för att skapa en nutida motsvarighet till Nils Holgersson eller "Vill du läsa?"

21. Miljövårdsberedningen tar initiativ till att Utbildningsmässan -93 (i Älvsjö) innefattar en internationell utbildningskonferens kring "Miljö och utveckling" med särskild inriktning på 3:e världens erfarenheter av temat — att de berättar för oss. Det hela genomförs i samarbete med SIDA, SAREC, BITS, UNESCO, NGOs (bl a ICEA), m fl.

Slutord

Handlingsprogram kan utkristalliseras på många olika sätt, och dess enskilda delar kan vara mer eller mindre viktiga. Jag vädjar till dem, som har det slutliga ansvaret för hur detta program kommer att formas, att de gör det med de klassiska tre små aporna för sin inre syn.

Vår uppgift efter Rio

Aporna skyggar på Cris af Enehielms konstverk om människan och miljön. En vill inte se — det kan göra ont. En vill inte höra — det kan vara outhärdligt. Och den tredje säger alls ingenting — så gör han ingen något ont.

Men man måste se, man måste höra, man måste säga ut för att kunna gå vidare — i sig själv och i världen. Den tveksamhet eller direkta misstro inför framtiden, som finns hos framför allt många ungdomar, är i sig det allvarligaste framtidshotet. Därför är det viktigast att det slutliga handlingsprogram, som skall förverkliga Agenda 21 i Sverige, inriktas på att motverka tendenser till vacklande framtidstro.

• • •

Gruppens sammansättning:

Bengt Andersson, Flatåsskolan Marie Arehag, Chalmers Börje Eriksson,
Studieförbundet Vuxenskolan Ingela Eriksson, Q2000/Ungdomar inför UNCED
Sverker Högberg, Avfallsforskningsrådet Kristina Dahlqvist,
Utbildningsdepartementet Bodil Jönsson, Movium och Miljövårdsberedningen
Peter Karlberg, Utbildningsdepartementet Anders Lindström, Örnsköldsviks kommun
och Miljövårdsberedningen Gunilla Mattsson, Lärarhögskolan, Mölndal Torbjörn
Svensson, Chalmers Christina Ullenius, Chalmers Johan Örnskär, Sveriges
Förenade Studentkårer

Svensk handlingsplan för

Biologisk mångfald och bioteknik

Ordförande: Lennart Daléus
Sekreterare: Gunilla Almered Olsson

I. Inledning

Agenda 21 utgör Rio-konferensens principdeklaration till ett handlingsprogram för det tjugoförsta århundradet. Det behandlar olika aspekter av miljö och utveckling. Avsnittet om biologisk mångfald följer i huvudsak innehållet i Konventionen för biologisk mångfald som antogs vid konferensen. Bioteknik-avsnittet följer också i huvudsak denna konvention, utom i formuleringarna om bioteknikens säkerhetsproblem. Konventionen för biologisk mångfald har varit huvuddokument för gruppens arbete. En sammanfattning över konventionens viktigaste innehåll inleder därför detta dokument.

För att stadfästa en gemensam grundsyn på Biologisk mångfald som arbetsområde förankrat i konventionens "anda" fann gruppen det lämpligt att formulera de viktigaste grundläggande ställningstaganden som skall vara styrande för arbetet med biologisk mångfald i Sverige. Dessa återfinns under Principiella ställningstaganden. Därefter följer förslag till handling under Nyckelområden för insatser.

Bioteknik behandlas på ett analogt sätt med uppdelning i Ställningstaganden och Förslag till handling under ett antal huvudrubriker.

II. Konventionen för biologisk mångfald

Konventionens syfte:

"Objectives

The objectives of this Convention, to be pursued in accordance with its relevant provisions, are the conservation of biological diversity, the sustainable use of its components and the fair and equitable sharing of the benefits arising out of the utilisation of genetic resources, including by appropriate access to genetic resources and by appropriate transfer of relevant technologies, taking into account all rights over those resources and to technologies, and by appropriate funding."

Vår uppgift efter Rio

Fem synpunkter kan sammanfattas som konventionens viktigaste innehåll:

1. Konventionen omfattar bevarande och uthålligt nyttjande av den biologiska mångfalden.

Detta innebär att bevarandet av biologisk mångfald blir befriat från sin tidigare begränsning som enbart en naturvårdsfråga och att den tidigare konflikten mellan bevarande inom strikt skyddade områden och resursutnyttjandet delvis upphävs. I verkligheten är många arter och ekosystem beroende av mänsklig påverkan för sitt fortbestånd. Detta gäller bl.a. för kulturlandskapens biologiska mångfald. OBS! Detta innebär inte att avsättning av skyddade områden skall upphöra.

2. Konventionen omfattar både vilda och domesticerade arter

Utöver de vilda arterna omfattar också den nya konventionen t.ex. lantraser av bl.a. husdjur och grödor, frukt- och grönsaksarter och dess varieteter.

3. Den biologiska mångfalden (gener, arter och ekosystem) ges ett ekonomiskt värde, oavsett om den just nu utnyttjas kommersiellt eller inte

Då de biologiska resurserna ges ett ekonomiskt värde blir en kostnad för deras bevarande i själva verket en nationell investering.

4. Tekniköverföring mellan utvecklade och utvecklingsländer

Detta omfattar teknik för bevarande av biologiska resurser liksom utveckling av olika bioteknologier. För att sådan överföring och utveckling skall uppfylla konventionens anda skall den bioteknologiska utvecklingen vara förankrad i nationella behov - en hållbar utveckling - och aktuella ekologiska förhållanden. Hela skalan av traditionellt, småskaligt utnyttjande, och kunskaperna om detta, måste fokuseras också som en potentiell komponent i framtida bioteknologisk utveckling. Detta gäller i särskilt hög grad i utvecklingsländer där fortfarande sådana kunskaper är levande - och för de utvecklade ländernas miljöbistånd.

5. Nationella aktionsplaner för bevarande och hållbart nyttjande byggda på landsstudier över biologisk mångfald

Varje land som undertecknat konventionen förbinder sig att framställa nationella aktionsplaner för bevarande och hållbart utnyttjande av biologisk mångfald. Ett tvärsektorielt angreppssätt är en förutsättning för sådana planer. För länder som undertecknat konventionen är en tvärsektorieell ansats överenskommen som en nödvändig väg att nå

konventionens mål. Detta innebär att sektorer som jordbruk, skogsbruk, fiske etc. blir inblandade och ansvariga för mångfaldens bevarande både i och utanför skyddade områden. Landsstudier som nationella översikter över kunskaper om den biologiska mångfaldens status m.m. betonas både i Agenda 21 och i konventionen, samt i de resolutioner som skall styra arbetet med konventionen under interimperioden.

III. Den biologiska mångfaldens "ideologi" – principiella ställningstaganden

Som framgår av den ovanstående sammanfattningen av den nya FN-konventionen måste ett integrerat synsätt på de biologiska resurserna, deras utnyttjande och bevarande, användas för att konventionen skall kunna tillämpas. Ett sådant synsätt kan formuleras i ett antal grundläggande ställningstaanden som skall vara styrande för handlingsprogrammet för Biologisk mångfald i Sverige.

1 Bevarande av biologisk mångfald och dess utnyttjande är en grundförutsättning för en långsiktigt hållbar utveckling

Detta ställningstagande utgör själva grunden i Agenda 21 och i Rio-deklarationen.

2. Den biologiska mångfalden skall bevaras i alla områden oberoende av graden av mänsklig påverkan

Det råder inte ett motsatsförhållande mellan strikt skyddat område och produktionsyta för t.ex. skogsbruk. I stället för att betrakta detta som ett motsatspar bör ett slags kontinuum-syn tillämpas utmed en gradient av skydd-nyttjande. Den ena ändpunkten utgörs av absolut skyddade områden, t.ex. urskogsreservat. Den andra ändpunkten utgörs av t.ex. agroekosystem med adekvat skötsel och kontinuerligt uttag/skörd av biologiska resurser. Även i dessa system, liksom i alla möjliga mellanformer utmed skydd-nyttjande- skalan, måste konventionens övergripande målsättning förverkligas. Detta betyder inte att t.ex. åkerbruk med ett fåtal odlade grödor inte kan bedrivas. Den odlade ytan och dess omgivande ekosystem måste ses som delar i ett landskap där mångfaldsmålet skall upprätthållas. Art/individrikedom växlar beroende på var i den skogliga omloppstiden man befinner sig utan att mångfalden därför behöver förändras i ett längre perspektiv. En konsekvens av detta ställningstagande leder till ställningstagande tre.

För huvuddelen av det brukade landskapet och vattenmiljöerna är det långsiktigt uthålliga nyttjandet av naturresurserna, tillsammans med skyddet av utrotningshotade arter i sin naturliga miljö, övergripande målsättningar.

3. Målsättningen att bevara den biologiska mångfalden utgör en gräns för produktionsmålen inom de areella näringarna, t.ex. jordbruk, skogsbruk, fiske och rennäring

Den biologiska mångfalden utgör den långsiktiga förutsättningen för alla nuvarande och kommande produktionsmål. I själva verket gäller detta definitionen av begreppet *uthålligt nyttjande* som kan uppdelas i två komponenter:

- Ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga.
- Den biologiska mångfaldens långsiktiga bevarande

4. Den biologiska mångfalden omfattar både vilda och domesticerade arter

Till skillnad från övriga naturvårdskonventioner omfattar den nya konventionen också de domesticerade arterna, dvs. odlade växter, grödor, tamdjur och alla mellanformer med deras vilda släktingar. På motsvarande sätt som ovan under 2. Skydd - nyttjande, bör detta innebära att arterna betraktas som ett kontinuum där de vilda arterna utgör den ena ändpunkten av mångfaldsgradienten som sträcker sig till de odlade grödorna och tamdjuren via de vilda släktingarna (arter, raser) till dessa. Samtliga arter, raser (och i vissa fall populationer) omfattas av den nya konventionen.

5. Funktionell diversitet kan i vissa fall vara en praktisk arbetsnivå

De definitionsmässiga tre nivåerna (jämför Konventionen för Biologisk mångfald) inom termen Biologisk mångfald, Biodiversitet, identifieras som genetisk diversitet, artdiversitet och diversitet inom/mellan ekosystem.

6. Äganderätten och tillgången till genetiska resurser

De genetiska resurserna har ett nuvarande och potentiellt ekonomiskt värde och tillhör ett lands nationella resurser. Kostnaden för deras bevarande och hållbara utnyttjande kan betraktas som nationella investeringar. Bevarandet är en nationell skyldighet.

7. Biologisk mångfald som kvalitetsnorm skall avspeglas i miljölagstiftningen

Biologiska mångfaldens bevarande och hållbara utnyttjande skall bevakas i alla relevanta miljölagar - se nedan.

IV. Nyckelområden för insatser – biologisk mångfald

För att strukturera förslagen har de olika insatserna grupperats inom Administration-Samråd; Opinionsbildning; Lagstiftning; Forskning; Bistånd och Internationell samverkan.

Administration – samråd

1.. Ny "struktur" för samordning av insatser, rapportering och kontinuerlig dialog

Biodiversitetens vida omfattning och spännvidd över ämnesfält och förvaltningsområden etc. kräver ett (operativt) forum för kontinuerlig samordning av insatser och förmedling av erfarenheter, information och diskussion. Lokala och regionala aktiviteter behöver stimuleras och samordnas. Det handlar bl.a. om att hålla en kontinuerlig idé- och principdiskussion igång. En sådan process skall involvera en bred representation av intressen. Formerna kan säkert variera: regelbundna seminarier med bredare och kanske mera växlande deltagande, mer regelrätta sammanträden i en fast arbetsgrupp. Funktionellt ett slags permanent utredning med lugn arbetstakt, utrymme för svåra diskussioner och nya idéer, resurser till en del egna utredningsuppdrag kanske. Miljövårdsberedningen kan vara en utgångspunkt.

Kontaktyta mellan forskning, beslutsfattare på olika nivåer och ideella organisationer efterlyses.

2.. Landsstudie och nationella planer

En svensk landsstudie utgör ett naturligt första steg i tillämpningen av den nya FN-konventionen. Samtidigt utgör den ett nödvändigt verktyg för framställningen av en nationell handlingsplan för bevarande och uthålligt nyttjande av biologisk mångfald. Handlingsprogrammet är i sig verktyget för förverkligande av de insatser som skall leda till konventionens måluppfyllelse.

Syftet med en landsstudie över biologisk mångfald är att ge en samlad översikt över kunskapsläget för alla aspekter av nyttjande och bevarande av biologisk mångfald, hoten mot den biologiska mångfalden samt listning över möjliga åtgärder. Landsstudien skall sedan utgöra grunden för en konkret handlingsplan för den biologiska mångfaldens

Vår uppgift efter Rio

bevarande och långsiktiga nyttjande. Handlingsplanen skall revideras återkommande. Sverige har redan ett omfattande material av faktagransammanställningar över "naturvårdsdelen" av biologisk mångfald, dvs. främst de vilda arterna och deras ekosystem. En landsstudie över biologisk mångfald enligt FN-konventionen bör också innefatta översikter om kunskapsläget för de domesticerade arterna och deras miljöer. För en svensk landsstudie behövs alltså arbetsinsatser från alla sektorer som nyttjar eller påverkar biologiska resurser, dvs. jordbruk, skogsbruk, fiske och rennäring. Forskningsfälten inom samtliga sektorer måste täckas in och materialet behöver kompletteras med uppskattningar av de ekonomiska implikationerna för alla sektorer.

En landsstudie över biologisk mångfald med ovan skisserad inriktning kan få en unik karaktär av tvärvetenskaplighet och sektorsövergripande omfattning. Internationella erfarenheter från länder med genomförda landsstudier visar att den sektorsövergripande ansatsen har bidragit till en "läroprocess" där den biologiska mångfaldens olika aspekter, inte minst de ekonomiska, synliggjorts. Vidare har arbetet med landsstudien klargjort behov av förändringar och delvis ändrad arbetsgång för institutioner med ansvar för de olika aspekterna av biologisk mångfald.

Landsstudien och handlingsprogrammet måste klart formulera prioriteringar och tidsplan för föreslagna aktiviteter. Handlingsprogrammet bör utformas gemensamt av de olika sektorerna nämnda ovan där varje sektor klart formulerar sitt handlingsprogram anpassat till konventionens övergripande mål. Den övergripande karaktären på landsstudie och handlingsprogram innebär att dessa täcker också de nedan nämnda insatserna. Trots detta nämns de specifikt här eftersom arbetet med dem bör starta parallellt med landsstudien.

3. Övervakning av biologisk mångfald

Ett nytt system för miljöövervakningen bättre än i dag bör innefatta olika indikatorer på biologisk mångfald, bl.a. för att:

- Ge möjlighet till analyser av tidsmässiga trender och geografisk/regionala skillnader
- Ge möjlighet till analyser av den relativa betydelsen av olika problem och hot

Vår uppgift efter Rio

- Utvärdera resultat av olika insatser och stämma av resultaten mot uppsatta mål.

Vidare finns ett kortsiktigt och akut behov om information om innehållet av hotad biologisk mångfald (inte minst på artnivån) i områden som redan skyddas som naturreservat eller nationalparker i landet.

Opinionsbildning, kunskapsförmedling, "delaktighet"

4. Opinionsbildning

Bevarandet av biologisk mångfald är en av de viktigaste miljöfrågorna inför 2000-talet! Fortfarande är dock Biologisk mångfald, dess bevarande och utnyttjande, abstrakta begrepp. Dessa måste ges en verklig innebörd och konventionens innehåll måste omsättas till konkreta exempel som möjliggör direkt och praktiskt arbete i olika sammanhang och på olika organisationsnivåer. Sambandet mellan utveckling i alla dess innebörder, och den biologiska mångfaldens bevarande och utnyttjande måste fokuseras. Konventionens innehåll bör förmedlas, tolkas och diskuteras i alla berörda samhällsgrupper i Sverige, framför allt skolor, fackliga och yrkesorganisationer, ideella organisationer m fl. Den kommunala och statliga förvaltningen bör aktivt medverka till detta med såväl finansiellt som praktiskt stöd.

Det är viktigt att kunskap ges till dem som i sitt dagliga värv kan bevara eller förbruka t.ex. bönder och skogsägare. En brett upplagd utbildningsverksamhet gentemot bönderna är angelägen.

Ökad insikt och kunskap om vikten, värdet och betydelsen av att bevara den biologiska mångfalden är en grundförutsättning för att människor skall acceptera de förändringar i livsstil och samhällsstruktur som är nödvändiga för att undanröja hoten mot den biologiska mångfalden. Omfattande och offensiva satsningar på informations- och utbildningsinsatser måste ges hög prioritet.

Lagstiftning

5. Revision av Miljölagstiftningen

Hur tillvaratas det biologiska mångfaldsmålet inom den existerande lagstiftningen? Bevarandet av biologisk mångfald skall vara en kvalitetsnorm som skall avspeglas i miljölagstiftningen, främst i Naturresurslagen. Då denna har karaktär av en ramlag skall regler och

Vår uppgift efter Rio

föreskrifter för handlingar som berör utnyttjande av biologiska resurser detaljutvecklas i sektorslagstiftningen. Detta gäller i första hand de areella näringarnas markanvändning, dvs. jordbruket, skogsbruket, fiskeri- och rennäringsarna. Andra aktiviteter som berör utnyttjande och påverkan av biologiska resurser är bl.a. anläggnings- och byggverksamheter och industriella aktiviteter. Följande lagar berörs av detta: Naturresurslagen, Skogslagstiftningen, Jordbrukslagstiftningen, Rennäringslagen, Vattenlagen, Fiskerikungörelsen, Jaktlagstiftningen, Naturvårdslagen, Plan- och bygglagen och Miljöskyddslagen.

Inom ramen för det pågående arbetet med en ny Miljöbalk som avses samla flera av de nämnda lagarna bör biologisk mångfaldskomplexet särskilt uppmärksammas.

Det räcker emellertid inte med dagens typ av lagstiftning. Självfallet behövs ett ramverk i lagstiftningen i såväl övergripande lagstiftning som i sektorslagstiftningen men därtill fordras enskilt ansvarstagande.

6. Miljökonsekvensbeskrivning för Biologisk mångfald för alla samhällsaktiviteter inkl. ekonomiska styrmedel (skatter)

För att det skall få en styrande verkan måste det kopplas tillståndsplikt till kravet på miljökonsekvensbeskrivning.

Metoder som innefattar bedömningar/beskrivningar av olika indikatorer på biologisk mångfald bör utvecklas.

Forskning, kunskapsuppbyggnad och utveckling

Som övergripande principer för forskning och utvecklingsaktiviteter för biologisk mångfald och bioteknik skall följande gälla:

- Forsknings-samarbete, kunskapsuppbyggnad och utbildning inom fälten Biologisk mångfald och Bioteknik utgör en viktig del av Sveriges samarbete med utvecklingsländer.
- Svensk forskning skall i stor utsträckning utgöra en del av internationella forskningsprogram eller vara relaterad till dessa.
- Miljökonsekvensbeskrivningar krävs till forskningsprogram/-resultat.
- De nedan nämnda områdena kräver stora insatser för att konventionens tillämpning skall kunna ges en kunskapsbaserad grund. Forskningsprogram för dessa områden bör snarast formuleras och forskningen finansieras med nya forskningsmedel förslagsvis från löntagarfonderna.

7. Omsättning av forskningsresultat till handlingsprogram för areella näringar

Det existerar i dag en stor mängd av data och forskningsresultat som kan översättas till praktiska handlingsprogram för jordbruk, skogsbruk, fiske etc. Detta gäller t.ex. avverknings- och föryngringsmetoder inom skogsbruket, bruksmetoder inom jordbruket och fångstmetoder inom fiskerinäringen. Med konventionens målsättning som riktmärke skall befintliga forskningsresultat snarast omsättas i praktiska handlingsprogram för de olika sektorerna. Nya forskningsresultat måste ges en acceptans och användas inom sektorerna. Det kräver samarbete. Det tvärvetenskapliga synsättet bör betonas.

8.. Nya metoder för uthålligt nyttjande av biologisk mångfald

Fortfarande finns ett stort behov av ny kunskap för utveckling av nya metoder inom jordbruk, skogsbruk, fiske och andra näringar som utnyttjar biologiska resurser.

9. Ekologisk och taxonomisk grundforskning

Det existerar stora kunskapsluckor i förståelsen av betydelsen av biologisk mångfald i de ekologiska systemen. Relevanta frågor är bl.a. betydelsen av genetisk diversitet på art- och populationsnivå, av artdiversitet på samhällsnivå och betydelsen av biodiversitet för ekosystemens funktion, t.ex. ekosystemens stabilitet. Kunskapen om de svenska arterna är relativt god utom för vissa viktiga organismgrupper som bl.a. svampar och insekter. Här behövs ytterligare satsningar på taxonomisk forskning (identifikation och vetenskaplig utredning av olika organismgrupper och arter). Mikrobiell ekologi är ett eftersatt område.

10.. Vetenskapligt grundad definition av uthålligt nyttjande av biologisk mångfald

Begreppet *uthålligt nyttjande* kan uppdelas i två komponenter:

- ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga
- den biologiska mångfaldens långsiktiga bevarande

Vad betyder detta förhållningssätt för nyttjandet av olika ekosystem? Kan "kritiska gränser" identifieras med utgångspunkt från de ovan nämnda komponenterna?

11.. Formulering av kriterier för övervakning av biologisk mångfald

Miljöövervakning utvecklas i flera länder, bl.a. i Sverige. Fortfarande finns kunskapsluckor vad gäller relevant övervakning av olika aspekter av biologisk mångfald. Detta gäller bl.a. information om lämpliga indikatororganismer och s.k. nyckelarter, samt relevanta sätt att mäta ekologiska förändringar. Forsknings- och utvecklingsarbete i nära samarbete med internationella forskningsprogram krävs inom detta fält.

Mätning av olika delar av den biologiska mångfalden får inte bara innefatta artrelaterade data. På ekosystemnivån kan t.ex. analys av tidstrender vad gäller arealstatistik säga en hel del. På den genetiska nivån pågår en snabb utveckling av metoder för att mäta olika aspekter av biologisk mångfald på denna nivå.

12. Ekologisk ekonomi

Den "biologiska mångfaldens ekonomi" är ett relativt nytt forskningsfält. Möjligheten att översätta ekologiska processer och funktioner i ekonomiska termer kan i vissa fall leda till tvivelaktiga och för den biologiska mångfalden farliga konsekvenser. Samtidigt är detta ett angeläget fält för att kunna hävda de samhällsekonomiska värdena med bevarande och uthålligt nyttjande av biologisk mångfald - i såväl industri- som utvecklingsländerna. Den nya konventionen understryker detta genom uppmärksamheten på värdet av tillgången till genetiska resurser.

Forskningserfarenheter och -resultat inom detta fält är relativt knapphändiga, men området är under utveckling på flera olika håll i världen.

Internationellt samarbete och bistånd

13.. Miljöbistånd

Alla biståndsprojekt skall göra konsekvensanalyser av hur verksamheten påverkar den biologiska mångfalden i länderna i fråga. Svenskt bistånd till utvecklingsländer bör ha en stark inriktning på verksamheter som stöder och underlättar bevarande och hållbart nyttjande av den biologiska mångfalden.

Viktigast är att sådana hänsyn redan från början integreras i alla typer av projekt, inte bara på jord- och skogsbrukssidan, utan minst lika mycket när det gäller industriella satsningar med inverkan på

naturresurserna, typ dambyggen, transportsystem eller skogsindustrier. SIDA bör initiera en systematisk genomgång såväl av egna som NGO-administrerade projekt ur biodiversitetssynvinkel.

Den traditionella jordbrukskulturens kunskap om hållbart utnyttjande av den biologiska mångfalden skall tillvaratas och stöd ges till utveckling och vidare spridning. Denna kunskap kan ha stor potential för mångfaldens bevarande också i industriländer. Tekniköverföring mellan industriländer och utvecklingsländer är därför inte endast en enkelriktad process. Samarbetsprojekt skall gynnas. Forskningsprojekt inom fältet Biologisk mångfald och Bioteknik skall gynnas inom biståndsramen.

14. Internationellt samarbete

Sverige skall aktivt verka för samordning av arbetet inom andra internationella/regionala konventioner som rör aspekter av Biologisk mångfald (t.ex. Ramsar-, Bern- och CITES-konventionerna m.fl.). Den nya konventionen skall starta sitt arbete omgående och Sverige skall aktivt driva frågorna om länderstudier, nationella planer och rapportering till konventionens sekretariat. Den vetenskapliga gruppen bör snarast konsolideras. Regionalt samarbete, t.ex. genom gemensam nordisk aktion, bör stödjas.

V. Bioteknik - "ideologiska" ställningstaganden

1. Kopplingen mellan biologisk mångfald och bioteknik är svag

Biologisk mångfald och bioteknik har blivit intimt sammankopplade i UNCED-processen, till följd av dragkampen mellan Nord och Syd om äganderätten till genetiskt material som råvara för biotekniken. Den faktiska kopplingen mellan frågorna är svag. I allmänhet finns ingen anledning att administrativt eller vetenskapligt samordna bioteknik- och biodiversitetsfrågor.

2. Biotekniken har en positiv utvecklingspotential, men gränsen för denna sätts av målet för biologisk mångfald

3. Bioteknik integrerat i de flesta biologiska forskningsämnena

I dagens naturvetenskapliga forskning kan inte bioteknik urskiljas som ett särskilt ämne. Bioteknik som metod eller del av verksamheten ingår i de flesta biologiska ämnena.

VI. Nyckelområden för insatser – bioteknik

Administration

1. Administrativt organ för ekologisk riskbedömning

Det behövs ett centralt organ som har det administrativa ansvaret för introduktionen av GMO i naturen. Alltså inte en sektorsuppdelning utan ett organ som har klart definierat mandat att behandla saken som en miljöfråga och ingenting annat.

2. Internationellt organ för förmedling av bioteknik till utvecklingsländer

Opinionsbildning, kunskapsförmedling, "delaktighet"

3. Öppet debattklimat

Det finns ett stort behov av information och fortlöpande diskussion om bioteknikens positiva och negativa effekter. Ett öppet debattklimat med bidrag från alla intresserade, inte endast de fackvetenskapligt mest initierade, skall initieras och stimuleras.

Lagstiftning

4.. Ramlagstiftning med detaljutveckling i sektorslagar

Riskerna med bioteknikens användning inom olika forskningsfält och sektorer skall regleras via ramlagstiftning (norsk modell nämndes). Naturresurslagen med krav om miljökonsekvensbeskrivningar bör kunna användas här. Regler för olika sektorer, bl.a. areella näringar, skall specificeras inom sektorslagar. Den nya Miljöbalken bör hantera också Bioteknikfrågor.

5. Tillgång och överföring av bioteknik till utvecklingsländer

• • •

Vår uppgift efter Rio

• • •

Gruppens sammansättning:

Gunilla Almered-Olsson, Miljö- och naturresursdepartementet Lars Berggrund,
Göteborgs stad Johan Bodegård, Miljö- och naturresursdepartementet Lennart
Daléus, Miljövårdsberedningen Peter Einasson, Bioteknikinformationsgruppen Mats
Eriksson, Naturvårdsverket Anette Hellström, Lantbrukarnas riksförbund Staffan
Kjelleberg, Göteborgs universitet Lars-Erik Liljelund, Naturvårdsverket Lennart
Nyman, WWF Världsnaturfonden Jan Remröd, Skogsindustrierna Göran Sandberg,
Lantbruksuniversitetet Umeå och Miljövårdsberedningen Ulf von Sydow,
Naturskyddsföreningen och Miljövårdsberedningen Sten-Åke Wängberg,
Göteborgs universitet Urban Wästljung, Statsrådsberedningen

Vår uppgift efter Rio

31 augusti-1 september 1992, Göteborg, Sverige

KONFERENSPROGRAM

Måndag 31 augusti

Välkommen till miljöstaden Göteborg

Jan Ling, rektor, Göteborgs universitet

UNCED - en politisk bedömning

Olof Johansson, miljöminister och ordförande i Miljövårdsberedningen

UNCED - praktiska resultat

Bo Kjellén, ambassadör, Miljö- och naturresursdepartementet

Kretslopp för hållbar utveckling

Björn Wallgren, avdelningsdirektör, Naturvårdsverket och ledamot av Miljövårdsberedningen

Ekonomi och handel i miljö- och utvecklingsperspektiv

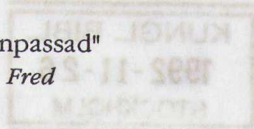
Stefan Nyström, departementssekreterare, Miljö- och naturresursdepartementet

Forskning på tvären för en utveckling i längden

Eva Selin, dekanus, miljösektionen Chalmers tekniska högskola/Göteborgs universitet och ledamot av Miljövårdsberedningen

Så blir en kommun "Rio-anpassad"

Eva Lindberg, Samarbete för Fred

Vår uppgift efter Rio

Livsstilsförändringar i ett nord/syd-perspektiv

Anders Wikman, SAREC

Biologisk mångfald i Sverige och Uganda

Gunilla Almered Olsson, bitr professor, Universitetet i Trondheim

Vad kan klimatkonventionen betyda för trafik- och energipolitiken?

Lars Kristoferson, Vice Director, The Stockholm Environment Institute

Grupparbeten eller Öppet hus hos miljöforskarna vid Chalmers och Göteborgs universitet

Tisdagen 1 september

Våga förändra

Gunnar Lindgren, civilingenjör och musiklektör

Grupparbete

Offentlig redovisning av grupparbetena

Slutsatser

Olof Johansson, miljöminister och ordförande i Miljöårsberedningen

Statens offentliga utredningar 1992

Kronologisk förteckning

1. Frihet – ansvar – kompetens. Grundutbildningens villkor i högskolan. U.
2. Regler för risker. Ett seminarium om varför vi tillåter mer föroreningar inne än ute. M.
3. Psykiskt stördas situation i kommunerna – en probleminventering ur socialtjänstens perspektiv. S.
4. Psykiatri i Norden – ett jämförande perspektiv. S.
5. Koncession för försäkringssammanslutningar. Fi.
6. Ny mervärdesskattelag.
– Motiv. Del 1.
– Författningstext och bilagor. Del 2. Fi.
7. Kompetensutveckling - en nationell strategi. A.
8. Fastighetstaxering m.m. – Bostadsrätt. Fi.
9. Ekonomi och rätt i kyrkan. C.
10. Ett nytt bolag för rundradiosändningar. Ku.
11. Fastighetsskatt. Fi.
12. Konstnärlig högskoleutbildning. U.
13. Bundna aktier. Ju.
14. Mindre kadmium i handelsgödsel. Jo.
15. Ledning och ledarskap i högskolan – några perspektiv och möjligheter. U.
16. Kroppen efter döden. S.
17. Den sista undersökningen – obduktionen i ett psykologiskt perspektiv. S.
18. Tvångsvård i socialtjänsten – ansvar och innehåll. S.
19. Långtidsutredningen 1992. Fi.
20. Statens hundscola. Ombildning från myndighet till aktiebolag. S.
21. Bostadsstöd till pensionärer. S.
22. EES-anpassning av kreditupplysningslagen. Ju.
23. Kontrollfrågor i tull datoriseringen m.m. Fi.
24. Avreglerad bostadsmarknad. Fi.
25. Utvärdering av försöksverksamheten med 3-årig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. U.
26. Rätten till folkpension – kvalifikationsregler i internationella förhållanden. S.
27. Årsarbetstid. A.
28. Kartläggning av kasinospel – enligt internationella regler. Fi.
29. Smittskyddsinstitutet – ny organisation för Sveriges nationella smittskyddsfunktioner. S.
30. Kreditförsäkring – Några aktuella problem. Fi.
31. Lagstiftning om satellitsändningar av TV-program. Ku.
32. Nya Inlandsbanan. K.
33. Kasinospelexverksamhet i folkrorelsernas tjänst? C.
34. Fastighetsdatasystemets datorstruktur. M.
35. Kart- och mätningutbildningar i nya skolformer. M.
36. Radio och TV i ett. Ku.
37. Psykiatri och dess patienter – levnadsförhållanden, vårdens innehåll och utveckling. S.
- 8 . Fristående skolor. Bidrag och elevavgifter. U.
39. Begreppet arbetsskada. S.
40. Risk- och skadehantering i statlig verksamhet. Fi.
41. Angående vattenskotrar. M.
42. Kretslopp – Basen för hållbar stadsutveckling. M.
43. Ecocycles – The Basis of Sustainable Urban Development. M.
44. Resurser för högskolans grundutbildning. U.
45. Miljöfarligt avfall – ansvar och riktlinjer. M.
46. Livskvalitet för psykiskt långtidssjuka – forskning kring service, stöd och vård. S.
47. Avreglerad bostadsmarknad, Del II. Fi.
48. Effektivare statistikstyrning – Den statliga statistikens finansiering och samordning. Fi.
49. EES-anpassning av marknadsföringslagstiftningen. C.
50. Avgifter och högkostnadsskydd inom äldre- och handikappomsorgen. S.
51. Översyn av sjöpolisens. Ju.
52. Ett samhälle för alla. S.
53. Skatt på dieselolja. Fi.
54. Mer för mindre – nya styrformer för barn- och ungdomspolitik. C.
55. Råd för forskning om transporter och kommunikation. K.
Råd för forskning om transporter och kommunikation. Bilagor. K.
56. Färjor och farleder. K.
57. Beskattning av vissa naturaförmåner m.m. Fi.
58. Miljöskulden. En rapport om hur miljöskulden utvecklas om vi ingenting gör. M.
59. Läraruppdraget. U.
60. Enklare regler för statsanställda. Fi.
61. Ett reformerat åklagarväsende. Del. A och B. Ju.
62. Forskning och utveckling för totalförsvaret – förslag till åtgärder. Fö.
63. Regionala roller – en perspektivstudie. C.
64. Utsikt mot framtidens regioner – sju debattinlägg. C.
65. Kartboken. C.
66. Västsverige – region i utveckling. C.
67. Fortsatt reformering av företagsbeskattningen. Del 1. Fi.
68. Långsiktig miljöforskning. M.
69. Meningsfull vistelse på asylförläggning. Ku.
70. Telelag. K.
71. Bostadsförmedling i nya former. Fi.
72. Det kommunala medlemskapet. C.

Statens offentliga utredningar 1992

Kronologisk förteckning

73. Valfärd och valfrihet – service, stöd och vård för psykiskt störda. S.
74. Prova privat – Provning och mätteknik inom SP och SMP i europaperspektiv. N.
75. Ekonomisk politik under kriser och i krig. Fi.
76. Skogspolitiken inför 2000-talet. Huvudbetänkande. Skogspolitiken inför 2000-talet. Bilagor I. Skogspolitiken inför 2000-talet. Bilagor II. Jo.
77. Psykiskt störda i socialförsäkringen – ett kunskapsunderlag. S.
78. Utredningen om vissa internationella insolvensfrågor. Ju.
79. Statens fastigheter och lokaler – ny organisation. Fi.
80. Kriminologisk och kriminalpolitisk forskning. Ju.
81. Trafikpolisen mer än dubbelt bättre. Ju.
82. Genteknik – en utmaning. Ju.
83. Aktiebolagslagen och EG. Ju.
84. Ersättning för kränkning genom brott. Ju.
85. Förvaltning av försvarsfastigheter. Fö.
86. Ett nytt betygssystem. U.
87. Åtgärder för att förbereda Sveriges jordbruk och livsmedelsindustri för EG – förslag om vegetabiliesektorn, livsmedelsexporten och den ekologiska produktionen. Jo.
88. Veterinär verksamhet – behov, organisation och finansiering. Jo.
89. Bostadsbidrag – enklare – rättvisare – billigare. S.
90. Biobränslen för framtiden. Jo.
91. Biobränslen för framtiden. Bilagedel. Jo.
92. Pliktleverans. U.
93. Svensk skola i världen. U.
94. Skola för bildning. U.
95. Den svenska marknaden för projektkapital – statens nuvarande och framtida roll. N.
96. Förbud mot etnisk diskriminering i arbetslivet. Ku.
97. Sparar vi för lite? Hushållsparandet i samhälls-ekonomi. Fi.
98. Kommunernas socialbidrag – en kartläggning av normer, kostnader m.m. S.
99. Rådgivningen inom jordbruket och trädgårdsnäringen. Jo.
100. Staten och arbetsgivarorganisationerna. Fi.
101. Försvarsmaktens hälso- och sjukvård. Fö.
102. Myndigheternas förvaltningskostnader – budgetering av pris- och löneförändringar. Fi.
103. FHU92. A.
104. Vår uppgift efter Rio – svensk handlingsplan inför 2000-talet. M.

Statens offentliga utredningar 1992

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Bundna aktier. [13]
EES-anpassning av kreditupplysningslagen. [22]
Översyn av sjöpolisen. [51]
Ett reformerat åklagarväsende. Del A och B. [61]
Utredningen om vissa internationella insolvensfrågor. [78]
Kriminologisk och kriminalpolitisk forskning. [80]
Trafikpolisen mer än dubbel bättre. [81]
Genteknik – en utmaning. [82]
Aktiebolagslagen och EG. [83]
Ersättning för kränkning genom brott. [84]

Försvarsdepartementet

- Forskning och utveckling för totalförsvaret – förslag till åtgärder. [62]
Förvaltning av försvarsfastigheter. [85]
Försvarsmaktens hälso- och sjukvård. [101]

Socialdepartementet

- Psykiskt stördas situation i kommunerna – en probleminventering ur socialtjänstens perspektiv. [3]
Psykiatri i Norden – ett jämförande perspektiv. [4]
Kroppen efter döden. [16]
Den sista undersökningen – obduktionen i ett psykologiskt perspektiv. [17]
Tvängsvård i socialtjänsten – ansvar och innehåll. [18]
Statens hundscola. Ombildning från myndighet till aktiebolag. [20]
Bostadsstöd till pensionärer. [21]
Rätten till folkpension – kvalifikationsregler i internationella förhållanden. [26]
Smittskyddsinstitutet – ny organisation för Sveriges nationella smittskyddsfunktioner. [29]
Psykiatri och dess patienter – levnadsförhållanden, vårdens innehåll och utveckling. [37]
Begreppet arbetsskada. [39]
Livskvalitet för psykiskt långtidssjuka – forskning kring service, stöd och vård. [46]
Avgifter och högkostnadsskydd inom äldre- och handikappomsorgen. [50]
Ett samhälle för alla. [52]
Välstånd och valfrihet – service, stöd och vård för psykiskt störda. [73]
Psykiskt störda i socialförsäkringen – ett kunskapsunderlag. [77]
Bostadsbidrag – enklare – rättvisare – billigare. [89]
Kommunernas socialbidrag – en kartläggning av normer, kostnader m.m. [98]

Kommunikationsdepartementet

- Nya Inlandsbanan. [32]
Råd för forskning om transporter och kommunikation.
Råd för forskning om transporter och kommunikation.
Bilagor. [55]
Färjor och farleder. [56]
Telelag. [70]

Finansdepartementet

- Koncession för försäkringsammanslutningar. [5]
Ny mervärdesskattelag.
– Motiv. Del 1.
– Förfatningstext och bilagor. Del 2. [6]
Fastighetstaxering m.m. – Bostadsrätter. [8]
Fastighetsskatt. [11]
Långtidsutredningen 1992. [19]
Kontrollfrågor i tull datoriseringen m.m. [23]
Avreglerad bostadsmarknad. [24]
Kartläggning av kasinospel – enligt internationella regler. [28]
Kreditförsäkring – Några aktuella problem. [30]
Risk- och skadehantering i statlig verksamhet. [40]
Avreglerad bostadsmarknad, Del II. [47]
Effektivare statistikstyrning – Den statliga statistikens finansiering och samordning. [48]
Skatt på dieselolja. [53]
Beskatning av vissa naturaförmåner m.m. [57]
Enklare regler för statsanställda. [60]
Fortsatt reformering av företagsbeskatningen. Del 1. [67]
Bostadsförmedling i nya former. [71]
Ekonomisk politik under kriser och i krig. [75]
Statens fastigheter och lokaler – ny organisation. [79]
Sparar vi för lite? Hushållsparandet i samhälls-ekonomi. [97]
Staten och arbetsgivarorganisationerna. [100]
Myndigheternas förvaltningskostnader – budgetering av pris- och löneförändringar. [102]
- ### Utbildningsdepartementet
- Frihet – ansvar – kompetens. Grundutbildningens villkor i högskolan. [1]
Konstnärlig högskoleutbildning. [12]
Ledning och ledarskap i högskolan – några perspektiv och möjligheter. [15]
Utvärdering av försöksverksamheten med 3-årig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. [25]
Fristående skolor. Bidrag och elevavgifter. [38]

Statens offentliga utredningar 1992

Systematisk förteckning

Resurser för högskolans grundutbildning. [44]

Läraruppdraget. [59]

Ett nytt betygssystem. [86]

Pliktleverans. [92]

Svensk skola i världen. [93]

Skola för bildning. [94]

Jordbruksdepartementet

Mindre kadmium i handelsgödsel. [14]

Skogspolitiken inför 2000-talet. Huvudbetänkande. [76]

Skogspolitiken inför 2000-talet. Bilagor I. [76]

Skogspolitiken inför 2000-talet. Bilagor II. [76]

Åtgärder för att förbereda Sveriges jordbruk och livsmedelsindustri för EG – förslag om vegetabilie-sektorn, livsmedelsexporten och den ekologiska produktionen. [87]

Veterinär verksamhet – behov, organisation och finansiering. [88]

Biobränslen för framtiden. [90]

Biobränslen för framtiden. Bilagedel. [91]

Rådgivningen inom jordbruket och

trädgårdsnäringen. [99]

Arbetsmarknadsdepartementet

Kompetensutveckling - en nationell strategi. [7]

Årsarbetstid. [27]

FHU92 [103]

Kulturdepartementet

Ett nytt bolag för rundradiosändningar. [10]

Lagstiftning om satellitsändningar av TV-program. [31]

Radio och TV i ett. [36]

Meningsfull vistelse på asylförläggning. [69]

Förbud mot etnisk diskriminering i arbetslivet. [96]

Näringsdepartementet

Prova privat – Provning och mätteknik inom SP och SMP i europaperspektiv. [74]

Den svenska marknaden för projektkapital – statens nuvarande och framtida roll. [95]

Civildepartementet

Ekonomi och rätt i kyrkan. [9]

Kasinospelsverksamhet i folkrörelsernas tjänst? [33]

EES-anpassning av marknadsföringslagstiftningen. [49]

Mer för mindre – nya styrformer för barn- och ungdomspolitiken. [54]

Regionala roller – en perspektivstudie. [63]

Utsikt mot framtidens regioner – sju debattinlägg. [64]

Kartboken. [65]

Västsvrige – region i utveckling. [66]

Det kommunala medlemskapet. [72]

Miljö- och naturresursdepartementet

Regler för risker. Ett seminarium om varför vi tillåter mer föroreningar inne än ute. [2]

Fastighetsdatasystemets datorstruktur. [34]

Kart- och mätningutbildningar i nya skolformer. [35]

Angående vattenskotrar. [41]

Kretslopp – Basen för hållbar stadsutveckling. [42]

Ecocycles – The Basis of Sustainable Urban Development. [43]

Miljöfarligt avfall – ansvar och riktlinjer. [45]

Miljöskulden. En rapport om hur miljöskulden utvecklas om vi ingenting gör. [58]

Långsiktig miljöforskning. [68]

Vår uppgift efter Rio – svensk handlingsplan inför 2000-talet. [104]

